

Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry

NIKOLA HYNEK

Missile Defence in Contemporary Strategic and Political Contexts: Its Relation to Deterrence and the Impact of the Third Site on Dynamics Among Relevant Actors

Abstract: The presented analysis deals with the issue area of missile defence (MD) from the perspective of strategic studies. There are several objectives set for the text, and these in turn shape its structure. First, the analysis investigates the relationship between deterrence and MD. It debunks the myth claiming that the former is replaced by the latter; instead, their juxtaposition is acknowledged and demonstrated. This is made possible by a nuanced discussion of deterrence that goes beyond its flawed identification with the MAD logic. Subsequently, the Third Pillar of the US MD project is examined. It is investigated both within a wider discussion of bilateral US-Russian relations and in the context of the accompanying multilateral processes in NATO. The last tackled issue is a future link between the Third Site and the Sino-US strategic dynamics. The argument is summarised in the conclusion.

Key words: Missile defence, deterrence, Third Site, Czech Republic, Poland, USA, Russia, NATO, China.

Ačkoli problematika protiraketové obrany, zejména pak tzv. třetího pilíře projektu protiraketové obrany, plní v českém prostředí i jinde prakticky každý den stránky novin i čas hlavních zpravodajských relací, pravidelný čtenář, posluchač či divák záhy zjistí, že se diskuze o tomto tématu často opakují a mají reaktivní povahu. Český mediální, sociální a politický diskurz se nejčerstvěji již nezaobírá tématy zdravotního dopadu projektu či místního nesouhlasu s umístěním vlastního prvku, nýbrž dojednáním detailů doplňkové smlouvy SOFA, upravující související statut amerických sil. Stále nedořešená jsou témata daní a extradice. Uzavření smlouvy SOFA je v době posledních úprav tohoto textu (srpen 2008) pouze otázkou času. Kromě toho je český diskurz nasycen diskuzí o rozličných rus-

kých prohlášeních o protiopatřeních v souvislosti s podpisem hlavní dohody o zřízení radarové stanice mezi Spojenými státy americkými a Českou republikou (*Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými...*, 2008). Ta byla podepsána americkou ministryní zahraničí Condoleeou Riceovou a českým ministrem zahraničí Karlem Schwarzenbergem dne 8. 7. 2008 v Praze. Třetím probíraným tématem, jehož význam dále poroste s přibližující se ratifikací hlavní dohody, plánovanou na konec roku 2008, je míra samotné podpory právního dokumentu v Parlamentu České republiky. Ve vztahu k této diskurzivní hojnosti je zarážející, že k tématu protiraketové obrany obecně a k oblasti třetího pilíře specificky v českém prostředí prakticky neexistuje podrobná analýza z pohledu strategických studií, která by se vyznačovala těsným propojením mezi podrobným teoretickým rozbohem nejdůležitějších konceptů a jejich aplikací na strategické prostředí 21. století v oblasti protiraketové obrany.

Vyplnění tohoto prostoru je základním cílem této stati, v českém akademickém prostředí první svého druhu. Dílčích cílů a výzkumných otázek, které určují strukturu stati, lze rozlišit hned několik. Ten první spočívá v konceptualizaci protiraketové obrany v rámci širší strategie odstrašování. Takový postup povede k vyvrácení zavedeného mýtu o nahrazení domněle zastaralé strategie odstrašování protiraketovou obranou. Jak bude ukázáno v navazující druhé části stati hned za úvodem, taková konceptualizace se nezakládá na důsledném analytickém rozkrytí vztahu mezi strategií odstrašování a protiraketovou obranou. Pro napravení tohoto nedorozumění bude sloužit analýza procesů, s jejichž pomocí k takovému stavu došlo. V rámci tohoto cíle bude dále nezbytné učinit rozlišení mezi rovinou politického diskurzu a rovinou strategického plánování, včetně vysvětlení příčin jejich odlišnosti. Výše uvedený první cíl tak ukáže, že *strategie odstrašování a protiraketová obrana nejsou vzájemně se vylučujícími koncepty, nýbrž že protiraketová obrana je doplňkem stále důležité strategie odstrašování.*

Třetí část stati představuje logické pokračování v souvislosti s předchozím zjištěním: nejenže se protiraketová obrana a strategie odstrašování doplňují, ale existuje hned několik důležitých modalit strategie odstrašování pro bezpečnostní prostředí 21. století. Jak bude podrobně ukázáno, každá ze tří rozlišených modalit je vystavěna na jiné sadě základních předpokladů a organizačních logik. Tomu odpovídá i jiná role a funkce, kterou každá z těchto modalit připisuje protiraketové obraně. Druhým dílčím cílem stati bude proto *ukázat roli a funkci protiraketové obrany ve třech relevantních modalitách strategie odstrašování 21. století*: 1) ve staronovém strategickém odstrašování mezi USA a Ruskem, založeném na axiomatické logice vzájemně zaručeného zničení (*mutual assured destruction – MAD*), 2) v odstrašování darebáckých států jako reakce na jaderné asymetrické hrozby, 3) v reverzním odstrašování od intervence v regionálních konfliktech.

Teprve v tomto kontextu, v jehož rámci došlo k vyjasnění vztahu mezi protiraketovou obranou a důležitými modalitami strategie odstrašování, může být smysluplně přistoupeno k samotné analýze amerického rozhodnutí rozšířit stávající systém protiraketové obrany o třetí pilíř. Tato část stati se zabývá dvěma otázkami. Rolí vstupního pohledu do problematiky třetího pilíře představuje otázka srovnání formátu a obsahu českých a polských jednání o třetím pilíři se Spojenými státy. Zhodnocena bude vhodnost a účinnost vyjednávacích strategií obou zemí. Druhá otázka se týká role geostrategických a geopolitických faktorů v plánech třetího pilíře. Třetí dílčí cíl této stati je tak možné vymezit jako *studium třetího pilíře v souvislosti se současnými trendy v bilaterální asymetrii mezi USA a Ruskem, v níž převládají geostrategické cíle jiné povahy. Důležitou součástí bude i analýza dokončení geopolitického přeskupení České republiky jako vedlejšího produktu třetího pilíře.*

Poslední část stati propojuje perspektivu strategických studií s analýzou multilaterálních politických činností v oblasti projektu protiraketové obrany. V rámci této části bude analyzována tzv. natoizace třetího pilíře a související role České republiky, včetně analýzy závěrů *Bukureštské deklarace* o budoucím významu NATO v této oblasti. Následovat

bude teorií podpořený rozbor nejvýhodnějšího postupu – tedy strategická optimalizace – vyjednávání mezi spojenci a Ruskem v rámci NATO. Tato část bude uzavřena podrobnou analýzou budoucího možného směřování systému v souvislosti s americko-čínskou strategickou dynamikou. Dvě témata, která budou v rámci této dynamiky studována, jsou: 1) budoucí možné kvantitativní rozšíření vojenského potenciálu prvků třetího pilíře (po roce 2013) a jeho dopad na stávající čínskou strategii odstrašování, 2) budoucí možné rozšíření (či přenesení) zbraňových prvků systému protiraketové obrany do vesmíru. Čtvrtým dílčím cílem stati bude proto ukázat, že *architektura protiraketové obrany je z hlediska důležitých strategických a politických rozhodnutí stále v počáteční fázi. Jako budoucí klíčové oblasti jsou tak identifikována témata dalšího prohlubování vojenské i diplomatické multilateralizace projektu, stejně jako dopad vývoje projektu na americko-čínský strategický vztah.*

PROTIRAKETOVÁ OBRANA JAKO KONEC ČI DOPLNĚK STRATEGIE ODSTRAŠOVÁNÍ?

ANALÝZA AMERICKÉHO POLITICKÉHO A STRATEGICKÉHO KONTEXTU

Následující část analyzuje politickou a strategickou diskuzi, týkající se vztahu protiraketové obrany a strategie odstrašování ve Spojených státech. Zaměření této části se věnuje zejména kritické diskuzi častého politického argumentu o nezbytnosti opuštění – či přinejlepším „upozadění“ – strategie jaderného odstrašování (*nuclear deterrence*; dále jen odstrašování) v souvislosti s budováním systému protiraketové obrany. Nejdůležitější otázky pro tuto a následující část jsou: 1) Do jaké míry či vůbec značí důraz na protiraketovou obranu opuštění strategie odstrašování (tedy do jaké míry se vzájemně vylučují)? 2) Do jaké míry vyčerpává specifická logika odstrašování, známá jako *vzájemně zaručené zničení* (MAD), konceptuální potenciál strategie odstrašování – a pokud ji nevyčerpá, jaké jsou ostatní relevantní modalitty pro současnou strategickou povahu mezinárodního systému? 3) Do jaké míry jsou dvě předchozí otázky strategicky a politicky relevantní v současnosti i do budoucna pro Spojené státy i pro ostatní aktéry? Jedním z klíčových argumentů této části bude nezbytnost rozlišení mezi úrovněmi politického diskurzu a strategického plánování v rámci hledání odpovědí na výše položené otázky.

Rovina prezidentských administrativ – ztotožnění strategie odstrašování s axiomatickou logikou vzájemně zaručeného zničení

Strategie odstrašování je nejobecněji založena na podmíněčném závazku provedení odvetného jaderného úderu, pokud bude daná politická entita, země či bezpečnostní společenství napadena konvenčními a/nebo jadernými zbraněmi. Cílem je zvýšit cenu napadení pro soupeře do takové výše, že od něj ustoupí (*Zagare – Kilgour, 2000, s. 12; Cimbala, 1998; Powell, 1990, s. 2*). Základem odstrašování je myšlenkový systém hrozeb, respektive přímých vojenských sankcí za neakceptovatelné chování oponenta. Klíčovým faktorem strategie odstrašování je důvěryhodnost (*credibility*) použití odstrašujícího prostředku v těch situacích, kdy daná doktrína předpokládá jeho použití (*Morgan, 2003; Huth, 1988, s. 33–55; Huth – Russett, 1988; Danilovic, 2001*). Věrohodnost tak lze vyjádřit jako *schopnost* operacionalizace a *ochotu* vykonání deklarovaných hrozeb. Deklarované použití strategie odstrašování se lišilo v návaznosti na konkrétní americkou administrativu a na konkrétní strategickou doktrínu s ní spojenou. Odlišnosti mezi jednotlivými doktrínami jsou povahy prahové – či kvantitativní – i kvalitativní a byly jiné například pro doktrínu masivní odvety (Dwight D. Eisenhower) a pro doktrínu pružné odpovědi (John F. Kennedy).¹

Ačkoli je varianta odstrašování, známá pod označením vzájemně zaručené zničení (MAD), často považovaná za další z řady strategických doktrín USA, tato představa není správná. Právě tato nepřesnost stojí u počátku obvyklého nepochopení vztahu mezi strategií odstrašování a protiraketovou obranou. MAD totiž nevzešlo z vojenských kruhů, nýbrž bylo

představeno jako politické řešení ministrem obrany Kennedyho a Johnsonovy administrativy Robertem S. McNamarem (*Fairbanks, 2004, s. 137–148*). Rozdíl mezi logikou deklaratorní politiky a strategické doktríny je patrný z existujících dokumentů a z vyjádření řady amerických bezpečnostních expertů i vojenských plánovačů. Tito aktéři shodně tvrdí, že nikdy neobhajovali MAD jako specifickou strategickou doktrínu a brali ji maximálně jako jednu ze strategických možností (*Fairbanks, 2004; Parrington, 1997*).

Vzestup významu MAD je třeba vnímat v souvislosti s problémem, do něhož se dostaly předcházející americké strategické doktríny. Již přechod od masivní odvety k pružné reakci lze hodnotit jako první ukazatel tohoto problému, jenž je ve strategických studiích známý pod označením *situace ex post ex ante*. Tato situace upozorňuje na paradox mezi relativní věrohodností (*plausibility*) hrozby a jejím vlastním nevykonáním v situaci, pro niž její vykonání bylo oznámeno. Rozdíl tak spočívá mezi zachováním důvěryhodnosti (*credibility*) a blufováním, ať již způsobeném nechotou či neschopností. Právě logika MAD se snažila tento problém spíše obejít než jej vyřešit. Řešením mělo být důsledné oddělení obrany (ve smyslu zabránění nežádoucímu chování oponenta) od snahy vykonavatele strategie odstrašování splnit v případě soupeřova útoku deklarovanou hrozbu a zpětně napravit výsledek dané situace. Druhý postup je podle jednoho z hlavních protagonistů MAD Thomase Schellinga (*Schelling, 1966; Schelling, 1960*) daleko složitější již jen z důvodu logické problematičnosti snahy „vrátit zpátky čas“. MAD tak nevychází z obrany, založené na zabránění oponentovi v jeho případných ziscích, nýbrž je založeno na hrozbě potrestání ve formě úplného a vzájemně zaručeného zničení. Samozřejmostí pro funkčnost této logiky byla schopnost provedení odvetného úderu, což měla zaručovat strategická parita mezi aktéry. Cílem je tak záruka, že ani jedna ze stran konfliktu nepoužije jaderné zbraně první. Výsledek prvního i odvetného úderu bude stejný, ať již bude útok zahájen jakoukoli stranou: faktické vzájemné jaderné zničení.

Přímým důsledkem paralelního procesu ztotožnění MAD se strategií odstrašování jako takovou (tedy jejich domnělá zaměnitelnost) (I) a oddělením obrany od reálného splnění odstrašování v rámci MAD (II) bylo zmatení v problému role různých zbraňových systémů. Právě a výhradně jen z pohledu logiky MAD – nikoli z pohledu strategie odstrašování jako takové – pramení obvyklé vnímání přítomnosti protiraketové obrany v jaderném vztahu jako *destabilizujícího* prvku. Jeho nebezpečí v této logice spočívá ve snížení až úplné eliminaci *vzájemné zranitelnosti*, jež je základním axiomem MAD (*Stone, 1968; Burrows, 1984; Krepon, 2001*). *Smlouva o protiraketové obraně (Anti-Ballistic Missile Treaty, dále jen Smlouva ABM)*, jež byla uzavřena mezi Spojenými státy a Sovětským svazem v roce 1972, omezila protibalistické raketové systémy.² Tuto smlouvu lze interpretovat jako institucionalizaci a právní kodifikaci obav, vyplývajících z axiomatické logiky vzájemně zaručeného zničení.

Politický diskurz: odklon od strategie odstrašování k protiraketové obraně

Za milník *de facto* porušení logiky MAD (nikoli však *de iure* vzhledem k nevyovězení *Smlouvy ABM; Bunday et al., 1984/1985*) lze považovat Strategickou obrannou iniciativu (SDI), představenou americkým prezidentem Ronaldem Reaganem v roce 1983.³ SDI navrhla totiž složitý systém radarů, senzorů, laserů a protiraket, jež měly být umístěny na Zemi i ve vesmíru. Cílem mělo být zneškodnění případného sovětského útoku strategickými balistickými střelami na USA (*Boutwell – Long, 1985; Holm, 1986; Kamer, 1999; Skelly, 2001; ruská reakce a přehled ruských analýz o roli protiraketové obrany a o možnosti odstrašování obranné povahy namísto MAD viz Nguyen, 1989*). Vzhledem k tehdejší technologické nerealizovatelnosti plánu jako celku⁴ (*Rivkin, 1987*) a platnosti *Smlouvy ABM* však logika MAD *právně* přežila i konec studené války a devadesátá léta 20. století. Totéž nelze tvrdit v rovině politické a vojenskostrategické, zejména v souvislosti s nařízením prezidenta George Bushe staršího vyvinout a rozmístit protiraketovou architekturu Globální ochrany proti omezeným útokům (*Global Protection Against Limited Strike –*

GPALS). Její součástí byly vedle systémů protiraketové obrany bojiště (*theatre missile defense – TMD*) i systémy exoatmosférických protibalistických řízených střel (GBI) a v neposlední řadě globální vesmírný systém Brilliant Pebbles, jež vycházel z Reaganovy SDI (Gordon, 2001, s. 19; Denoon, 1995). Prezident Bill Clinton program finančně seškrtal a zvolil jako relativní prioritu TMD pro ochranu amerických a spojeneckých jednotek. Rozhodnutí o zapojení systému protiraketových střel GBI nechal pak na svém zástupci (Daalder – Makins, 2001), zatímco systém Brilliant Pebbles zrušil úplně (Hildreth, 2007, s. 4–5).

Za výrazný posun ve strategii odstrašování, zejména pak v připsuštění jejich modalit, lze považovat odtajněný dokument *Essentials of Post-Cold War Deterrence*, vypracovaný v roce 1995 Strategickým velením Ministerstva obrany USA (*United States Strategic Command*, 1995). Základním doporučením je rozšíření použitelnosti strategie odstrašování nad rámec bilaterálního rozměru s Ruskem. Rozšíření má být uskutečněno pomocí vytvoření řady paralelních strategií odstrašování, jejichž povaha bude vždy specifická ke konkrétní odstrašované zemi a k jejímu režimu (*United States Strategic Command*, 1995, s. 2). Dokument tak reaguje na nárůst proliferace jaderných zbraní i raketových technologií. Explicítně je v něm obhájena nezbytnost použití strategie úmyslné nejasnosti (*ambiguity*). Tato strategie se týká možné povahy odvety a zachování dojmu iracionality USA jako součásti důvěryhodnosti použití odstrašujícího prostředku (*United States Strategic Command*, 1995, s. 2–5). Jde o ukázkou raných snah USA reagovat na proměnu strategického prostředí a na objevení nových jaderných hrozeb pomocí strategie v mnohém připomínající Kennedyho doktrínu pružné odpovědi. Stejně proměny – tedy šíření raketových technologií a jaderných zbraní, respektive *know-how*, týkajícího se těchto dvou oblastí – zůstaly i v popředí následujících strategických dokumentů. Co se však proměnilo, byl odklon politického diskurzu od strategie odstrašování k protiraketové obraně.⁵

Tento odklon je zřetelně vidět zejména v závěrech tzv. Rumsfeldovy komise z roku 1998, jež pracovala pod mandátem amerického Kongresu. Veřejně přístupné 27stránkové závěrečné shrnutí (tajná verze zprávy měla zhruba 300 stran) odmítlo předchozí Národní zpravodajský odhad z roku 1995 jako optimistický. Naopak bylo zdůrazněno jaderné nebezpečí v kratším čase (5–10 let) zejména ze strany tzv. darebáckých režimů KLR, Iráku a Íránu (Rumsfeld, 1998).⁶ Závěry této zprávy byly vydávány za potvrzené následujícími iránskými testy jednostupňové střely středního doletu Šáháb-3 a třístupňové severokorejské střely středního doletu Taepodong-1, jež v rámci testování přeletěla nad Japonskem (k povaze korejské a iránské jaderné hrozby srovnej Fitzpatrick, 2006 a; Fitzpatrick, 2006 b; Fitzpatrick, 2007; Clawson, 2006; k historickému vývoji raketového programu Íránu srovnej Taremi, 2005). Neméně důležitou proměnou z hlediska dopadu na strategické myšlení bylo přesvědčení, že tzv. darebácké režimy nelze odstrašit.⁷ Po nástupu George Bushe mladšího do prezidentského úřadu a po jmenování Donalda Rumsfelda ministrem obrany lze sledovat – nejviditelněji v *The National Security Strategy of the USA* – ostrý diskurzivní přechod od strategie odstrašování (označovaná jako tzv. pasivní obrana) k tzv. aktivním obranám. Mezi aktivní obrany dokument řadí zejména preemptivní útoky, protiletadlovou obranu a nově i protiraketovou obranu⁸ (Bush, 2002 b). Aby Bushova administrativa mohla splnit poslední bod, jednostranně odstoupila od Smlouvy ABM. Prezident Bush a Republikánská strana ji totiž vnímali jako právní překážku a historický přežitek pro americký projekt Národní protiraketové obrany (*National Missile Defense – NMD*),⁹ (*Announcement of Withdrawal from ABM Treaty*, 2001; Wilkening, 1999, s. 55–66). Tento krok je současně možné považovat za ukazatel uvažování o strategii odstrašování a o protiraketové obraně ve vzájemně se vylučujících kategoriích (viz Krauthammer, 2001; Payne, 2000). Oběžník ministra obrany z ledna 2002 (Rumsfeld, 2002 b), který zřídil americkou Missile Defense Agency (MDA), i samotné prezidentovo nařízení NSPD-23 (Bush, 2002 a) z prosince 2002, které vyzývalo k urychlenému vývoji a umístování prvků protiraketové obrany všemi dostupnými prostředky, lze chápat jako základ budoucí architektury protiraketové obrany.

Diskurz strategického plánování: komplementarita strategie odstrašování s protiraketovou obranou

V souvislosti s předchozí analýzou se zdají strategické plány stejné americké administrativy (Bush mladší) nejen jako překvapivé, nýbrž i odporující si s politickým diskurzem. Klíčovým strategickým dokumentem, který tyto plány shrnuje, je *Nuclear Posture Review Report* z roku 2002. Tato tajná zpráva, jež byla vypracována Bushovou administrativou pro americký Kongres a o dva měsíce později se její části dostaly na veřejnost, byla vytvořena s cílem vytyčit a operacionalizovat americkou jadernou strategii na období 7–12 let. Základní strategický plán je znám jako *Nová triáda* (*Rumsfeld, 2002 a; nejpodrobnější analýza Nové triády viz McDonough, 2006; dále například Guthe, 2002*).

Za nejdůležitější součásti *Nové triády* jsou považovány útočné jaderné i jiné systémy (I), oživená obranná infrastruktura, která bude schopna držet krok s novými hrozbami (II), stejně jako pasivní a aktivní obrana (III), (*Rumsfeld, 2002 a*). Zpráva dále pokračuje konstatováním, že naplnění *Nové triády* zefektivní strategii odstrašování snížením počtu a role útočných jaderných zbraní. V souvislosti s americkým politickým diskurzem je pak nejprekvapivějším momentem argument o významu nejaderných sil – včetně systému protiraketové obrany – pro zachování důvěryhodné schopnosti použít odstrašující prostředek (*Rumsfeld, 2002 a*). Porozumění tomuto tvrzení vyžaduje sadu dvou doplňujících otázek: 1) Jak je možné, že tento základní strategický dokument Bushovy administrativy pracuje se strategií odstrašování a s protiraketovou obranou komplementárně? 2) Pokud současní američtí vojenští plánovači považují vztah mezi strategií odstrašování a protiraketovou obranou za komplementární, tak proč současná americká administrativa ve svém politickém diskurzu tvrdí, že strategie odstrašování je věcí minulosti na úkor protiraketové obrany?

Vysvětlení první otázky se dotýká samotné konceptuální roviny tohoto vztahu. Odpověď je možné hledat ve skutečnosti, že vojenští plánovači, kteří se na tomto dokumentu podíleli, *nečiní* problematický rozdíl mezi odstrašováním a obranou, jak tomu bylo v případě logiky MAD a politického diskurzu americké administrativy prezidenta Bushe mladšího. Plánovači se naopak drží konceptuálně konzistentnějšího a širšího chápání strategie odstrašování, jak ji navrhl již v roce 1961 Glenn Snyder (*Snyder, 1961; dále Quackenbush, 2006; Powell, 2003; Zagare – Kilgour, 2000; Brams – Kilgour, 1988*). Tato konceptualizace rozlišuje mezi dvěma typy odstrašování: *odstrašováním odepřením* (*deterrence by denial*) a *odstrašováním potrestáním* (*deterrence by punishment*). Dosažení prvního typu je možné právě protiraketovou obranou, zatímco k zajištění druhého typu slouží útočné jaderné zbraně. Právě na základě tohoto rozlišení dvou typů strategie odstrašování může výše analyzovaná *Nuclear Posture Review Report* mluvit komplementárně o odstrašování a o protiraketové obraně. Jde totiž o alternativy, nikoliv o vylučující se protiklady. Na základě takového rozlišení není následně nutné přemýšlet v kategoriích nahrazení strategie odstrašování jako takové protiraketovou obranou. Snyderova konceptualizace, jež je v amerických strategických kruzích stále respektována a na níž jsou implicitně postaveny současné strategické koncepce,¹⁰ není totiž založena na axiomu vzájemné zranitelnosti stojící u základu logiky vzájemně zaručeného zničení.¹¹

Pokud se týká odpovědi na druhou otázku, předchozí analýza ukázala, že Bushova administrativa opustila strategii odstrašování *pouze* v rovině politického diskurzu, nikoli však na úrovni strategického plánování. Lawrence Freedman (*Freedman, 2006*) tento postup označuje ve své zásadní studii, věnující se současné proměně strategických vztahů, za *strategická vyprávění* (*strategic narratives*), tedy za politický diskurz o strategických plánech a výhledech. Za možné vysvětlení tohoto zdánlivého rozporu lze považovat snahu USA o získání legitimacy pro odstoupení od *Smlouvy ABM* a pro následné potvrzení náležitosti vybudování projektu protiraketové obrany v souvislosti s novými hrozbami. Další důvod je navíc úzce propojen se snahou Bushovy administrativy přimět spojence ke spolupráci na projektu ve směru amerických plánů.¹² Tento krok proběhl opětovným napařením axiomatizované logiky MAD na strategii odstrašování (tedy MAD = odstrašování),

v jehož rámci byla zdůrazněna zastaralost odstrašování jako MAD pro výzvy 21. století (asymetrické hrozby, neodstrašitelnost tzv. darebáckých režimů či selhání odstrašování; *Heurlin, 2004, s. 21–24; Miller, 2001, s. 97–98*).¹³ Jelikož tento politický diskurz nepřipouští žádné modality strategie odstrašování, nemůže se zabývat ani povahou a důsledky jejich koexistencí.

Protiraketová obrana v relevantních modalitách strategie odstrašování ve 21. století

Jak ukázala předchozí část této stati, strategie odstrašování je v americkém strategickém plánování stále aktuální. Co se proměnilo, je její povaha. Momentálně lze rozlišit mezi nejméně třemi kvalitativně odlišnými modalitami strategie odstrašování. Všechny tyto modality se dotýkají amerického protiraketového systému, včetně jeho třetího pilíře. Konkrétně jde o následující modality: o *staronové strategické odstrašování (I)*, o *odstrašování tzv. darebáckých států (II)* a o *reverzní odstrašování od intervence v regionálních konfliktech (III)*.

Staronové strategické odstrašování mezi USA a Ruskem v logice MAD

Pokud se týká staronového strategického odstrašování, i v roce 2008 lze sledovat pokračování existence strategie odstrašování mezi USA a Ruskem. Tato modalita je založena na přibližné strategické paritě¹⁴ a na logice MAD s axiomem vzájemné zranitelnosti. Důkazů stálé existence neformálního – byť vysoce institucionalizovaného¹⁵ – strategického odstrašování mezi těmito zeměmi v logice MAD je několik. Za jeden z nich lze považovat současnou ruskou stížnost na nebezpečí třetího pilíře americké protiraketové obrany (plánované prvky na území České republiky a Polska) pro případný ruský strategický odvetný útok (*Traynor, 2007*). Ač je tato námitka z vojenského hlediska neopodstatněná, signalizuje přetrvání logiky vzájemné zranitelnosti – tedy MAD v dyadickém vztahu.¹⁶ Totéž je zřetelné i z americké odpovědi ujišťující Rusko o nedotčení jeho strategického odstrašujícího prostředku vybudováním třetího pilíře NMD (*McCullough, 2008*). Jak ukazují projekce budoucího vývoje počtu ruských strategických hlavic, Rusko bude dramaticky snižovat počty pozemních interkontinentálních balistických střel (z 1847 v roce 2007 na 254 v roce 2020). Naopak počty balistických střel odpalovaných z ponorek budou navýšeny (z 624 na 744 za stejné období), respektive velmi nepatrně sníženy, jako je tomu v případě jaderných hlavic nesených strategickými bombardéry (z 872 na 728 za stejné období), (*Pullinger – Gasparini – Neuneck – Pasco, 2007, s. 7*). Cíl je zřejmý: geografické rozptýlení a zvýšení mobility ruského strategického arzenálu pro případný odvetný úder v duchu logiky MAD po vzoru USA. Cílem je tedy snížení zranitelnosti ruského strategického potenciálu pro případný odvetný úder. Tím se naopak zvyšuje šance jeho přežití (*survivability*) při jaderného úderu protivníka, což je možné považovat za snahu o kvalitativní a nejen kvantitativní strategickou paritu.

Odstrašování tzv. darebáckých států jako reakce na jaderné asymetrické hrozby

Zatímco první modalita je stále postavena na staronové bipolární velmocenské logice ze studené války, modalita *odstrašování tzv. darebáckých států* je založena na úplně jiném základu (*Gray, 2003; Grand, 2001; Hewlett, 2001; Gerson – Bojar, 2007; Glaser – Fetter, 2001; Fetter, 2002; k triadickému vztahu USA – Izrael – Írán srovnej Terrill, 2008; pro dyadický vztah USA – KLDK srovnej Gipson, 2007*). Vztah mezi aktéry v této modalitě je charakteristický nízkou institucionalizací, pokud vůbec nějakou (*non-established deterrence relationship*). V této souvislosti je poučné Zakariovo interview (*Zakaria, 2001*) Thomase Schellinga, které se týká diskuze různých rolí protiraketové obrany v různých modalitách odstrašování. Schelling v něm poukazuje na rozdíl mezi plány protiraketové obrany v sedmdesátých letech a v současnosti. V prvním případě byla její plánovaná role dopl-

ňujícím prvkem k útočnému strategickému arzenálu s výsledkem v podobě účinku tzv. bezmyšlenkovitého střelce (*trigger-happy effect*). Právě proto byla protiraketová obrana značně omezena, protože dávala výhodu té straně, která zaútočila první. Naproti tomu modalita odstrašování tzv. darebáckých států je založena na předpokladu, že samotné odstrašování silným útočným strategickým potenciálem¹⁷ musí být doplněno o takovou protiraketovou obranu, jejíž funkce je skutečně obranná (zneškodnění jaderných střel v případě prvního úderu ze strany tzv. darebáckého státu), nikoli která doplňuje útočnou strategii (tedy první úder veden ze strany USA), (*k problematice strategie odstrašování a k diskuzi o útočném a obranném arzenálu srovnej Jervis, 1978, s. 167–214*). Určujícím prvkem povahy protiraketové obrany je tak méně její *design* a více její *funkce* v širší strategické koncepci, jejíž je součástí. V ní přijde na řadu v tom případě, pokud odstrašování útočným strategickým potenciálem *selže* (*deterrence failure*), to znamená, že neodstraší tzv. darebácký režim. Důkazem, že strategie odstrašování má více nepodobných modalit, je tvrzení Schellinga, jednoho z protagonistů MAD (a tedy i silného omezení či zákazu systémů protiraketové obrany) v souvislosti s odstrašováním mezi Sovětským svazem/Ruskem a USA, o *výhodnosti instalace systému/ů protiraketové obrany v souvislosti s asymetrickými jadernými hrozbami ze strany tzv. darebáckých států* (specificky KLDK a Íránu), pokud budou tyto systémy vysoce účinné (*Zakaria, 2001*).

Vliv míry účinnosti systému protiraketové obrany na jednání tzv. darebáckého státu i USA (tedy druhá modalita odstrašování) byl nejpodrobněji analyzován v práci současného amerického стратега Roberta Powella (*Powell, 2003*). Tento autor pomocí herně-teoretického modelu ukazuje, že pokud budou USA disponovat systémem protiraketové obrany s operační účinností blízkou 100 %, tak bude tato země řešit krize s tzv. darebáckými státy pomocí tvrdších prostředků. Tedy čím větší účinnost systému, tím tvrdší postoj USA k tzv. darebáckému státu. Důsledkem takového chování bude podle Powellova názoru větší riziko jaderného útoku ze strany tzv. darebáckého státu. Čím „darebáčtější“ stát, tím vyšší práh pro maximální risk – či pro hru s otevřeným ohněm (*brinkmanship*) – z jeho strany. To následně vytváří výhodnější strukturu situace pro výsledná řešení (*balance of resolve*) ve prospěch tzv. darebáckého státu (*Powell, 2003, s. 105–106*). Jak Powell (*Powell, 2003, s. 111–112*) zdůrazňuje, takový vývoj nebude – jak se běžně předpokládá – výsledkem příliš velké víry v účinnost amerického systému.¹⁸ Naopak se bude jednat o přímý důsledek ochoty USA prosazovat v období krize své cíle tvrdšími prostředky, respektive prosazovat méně kompromisní cíle. Je zřejmé, že Powellovy závěry mají přímý dopad na otázku politické role spojenců v účasti na systému protiraketové obrany.

Částečnou nevýhodou Powellovy analýzy, která však nesnižuje význam a originalitu jeho hlavního argumentu, je jeho neschopnost včlenit dopad *psychologického* účinku systému protiraketové obrany na jednání tzv. darebáckého státu. Pravděpodobným důvodem se zdá problematická operacionalizace tohoto účinku v rámci jeho herně-teoretického modelu. Powell rozlišuje mezi tzv. pasivním (strategický jaderný arzenál) a aktivním odstrašujícím prostředkem (protiraketová obrana) na základě implicitního kritéria přítomnosti, respektive nepřítomnosti psychologického účinku odstrašování. Toto rozlišení je stěžejní udržitelné v souvislosti se skutečností, že již sama *existence a víra v určitou účinnost* systému protiraketové obrany (ať již reálná či nikoli) mají odstrašující účinek, tedy psychologický účinek bez nezbytnosti aktivního zapojení systému v krizi.

Reverzní odstrašování od intervence v regionálních konfliktech

Poslední diskutovanou modalitou strategie odstrašování je reverzní odstrašování od intervence v regionálních konfliktech. Tato modalita sdílí se druhou modalitou shodné strategické prostředí, nízkou institucionalizací jaderného vztahu i asymetrický vztah mezi akteury.¹⁹ Co tuto modalitu naopak zásadně odlišuje od modality předchozí, je *výměna role odstrašovaného a odstrašujícího*. Proto je tedy USA v této modalitě v primární a netypické roli *předmětu* strategie odstrašování, tedy odstrašovanou zemí (*Lowry, 2001; Miller,*

2001, s. 98–100; Wilkening – Watman, 1995). *Subjektem* odstrašování – to znamená odstrašujícím aktérem – jsou naopak regionální jaderné země (nejen tzv. darebácké státy). Pro tyto regionální jaderné země jsou podle vlivného teoretika této modality Scotta Sagana (Sagan, 1995) – viz jeho polemika s Kennethem Waltzem – jaderné zbraně zbraněmi odstrašování a promítání moci (*power projection*) vně svých hranic. To se typicky děje v rámci daného regionu a konkrétními projevy je vedle vyvolání regionálních konfliktů například anexe nejaderných sousedů (Kaye – Wehrey, 2007; Carpenter – Innocent, 2007/2008). Klíčovou otázkou následně není, zdali USA mohou odstrašit například Írán či Čínu od jaderného útoku, nýbrž zdali tyto země mohou naopak odstrašit USA či NATO od regionální intervence s cílem znovunastolení regionálního pořádku. Dilema pro případně intervenující země (USA) tak spočívá mezi intervencí a rozhodnutím neinterventovat. V případě prvním (zdržení se intervence) si USA podkopávají vojenskou i politickou důvěryhodnost pro podobně založené budoucí krize. V případě druhém (intervence) naopak hrozí riziko jaderného útoku proti intervenující zemi (zde USA) a/nebo jejím spojencům.²⁰

Oliver Thränert (Thränert, 2007) zkoumá tuto modalitu na tzv. íránském scénáři, jenž dominuje současné mezinárodní politické diskuzi o protiraketové obraně.²¹ Tento scénář Thränert zkoumá v souvislosti se třetím pilířem a klade si otázku, jestli tento systém dokáže pomoci USA a evropským spojencům získat manévrovací prostor k regionální intervenci v případě Íránu. Thränert přesvědčivě ukazuje, jak dané rozhodnutí bude ztíženo rozdílnými kalkulacemi USA a evropských spojenců, vyplývajícími z různého stupně ohrožení na základě geografické polohy a mnohem důležitější americké reputace v roli supervelmoci. Zatímco přítomnost systému účinné protiraketové obrany by pro USA znamenala větší ochotu intervenovat, tedy v principu *zvýšení amerického manévrovacího prostoru (room for manoeuvre)*,²² pro evropské spojence by její význam spočíval v *omezení škod (damage limitation)*, spojených s případným íránským jaderným útokem. Je zřejmé, že jedním z důvodů americké administrativy pro vybudování třetího pilíře je v rámci logiky této modality právě snaha předejít situaci, v níž by evropští partneři byli postaveni do role rukojmích odstrašující zemí v problematickém regionu, jež by tímto způsobem vydírala Spojené státy.

Podobným, ačkoli nikoli strukturálně stejným scénářem této modality je tzv. tchajwan-
ský scénář.²³ Ačkoli se tento scénář v americkém politickém diskurzu, stejně jako v politickém a mediálním diskurzu v Evropě prakticky neobjevuje (*výjimka viz Keller, 2001*), v existujících strategických analýzách, plánech a diskuzích probíhajících v americké bezpečnostní komunitě – včetně Ministerstva obrany USA – již dnes jde o nejdiskutovanější scénář třetí modality (Pollpeter, 2008; Butler, 2007; Finkelstein, 2006; Delgado, 2005; Urayama, 2004; Mulvenon, 2002; Ozawa, 2001). V rámci tzv. tchajwanského scénáře je několik možných sekvencí kroků. Nejčastěji analyzovaná dynamika začíná jednostrannou „provokací“ ze strany tchajwanské vlády (například vyhlášením nezávislosti, radikální změnou vojenských priorit či strategie). Následuje snaha Číny tomuto kroku zabránit konvenčními silami. Na to reagují USA pohrůzkou regionální intervence konvenčními zbraněmi. Dynamika pak vrcholí čínským prohlášením o možnosti zapojení jaderných zbraní v případném konfliktu, v němž Číně půjde o hájení národních zájmů (Ross, 2002).²⁴

V současné a nedávno minulé době došlo v Číně k přechodu od strategie *minimálního odstrašování* ke strategii *omezeného odstrašování (you xian wei she)*, která se stále vyvíjí (Godwin, 2002; Johnston, 1995/1996). Původní strategie byla založena na závazku nezaútočit jako první a na schopnosti alespoň jedné balistické střely s jadernou hlavicí zasáhnout v odvetném úderu území USA (primárně civilní cíle, zejména města). Nová strategie se naopak liší od té původní v několika důležitých ohledech. Nejvýraznější se jedná o zahrnutí různých typů balistických střel s různým doletem i střel s plochou dráhou letu do této strategie, stejně jako počítání s aktivní možností použití čínského jaderného potenciálu v případě konvenční či jaderné války (Johnston, 1995/1996, s. 5). Cílem této proměny

je zachování důvěryhodného odstrašovacího prostředku. Nově v souvislosti s umístováním amerického protiraketového systému je i obava Číny, že by USA – chráněny protiraketovým štítem – mohly v budoucnosti vojensky přímo intervenovat do regionu. Právě na základě povahy architektury protiraketového systému se bude zkvalitňovat struktura čínských jaderných sil (Stokes, 2002; McVadon, 2002). Čínským cílem je strategie *zaručeného omezeného odstrašování v každých podmínkách*. Jak již bylo řečeno, je zřejmé, že strategické myšlení Číny bude ovlivněno *povahou* protiraketového systému. To bude aktuální zejména v tom případě, pokud by se Čína rozhodla odstrašovat USA od regionální intervence pomocí uchýlení se k držení evropských spojenců jako rukojmích.

ROZŠÍŘENÍ AMERICKÉHO SYSTÉMU PROTIRAKETOVÉ OBRANY O TŘETÍ PILÍŘ V SOUČASNÉM GEOSTRATEGICKÉM KONTEXTU

Formát a obsah českých a polských jednání s USA o třetím pilíři a srovnání jejich strategií

Jak česká vláda, tak i polská vláda souhlasily s bilaterální formou jednání o umístění prvků třetího pilíře NMD na svých územích.²⁵ V případě českého prvku jde o radar operující v pásmu X, v případě polského prvku o deset protibalistických střel GBI. Zvolená forma poskytovala výhodu USA. Umožnila této zemi vést dvě oddělená jednání bez nutnosti brát v úvahu širší politické souvislosti či reagovat na případné společné postoje a požadavky České republiky a Polska (a potažmo NATO), jak by tomu bylo v případě multilaterálního jednání. Praktické dopady tohoto formátu jsou vidět na kognitivním rámci české diskuze (politický i mediální diskurz). Ta měla až na významnou výjimku v podobě tématu multilateralizace třetího pilíře *reaktivní* charakter z hlediska vypodobnění hrozby, celkového přístupu i specifických politických řešení. V otázce povahy hrozby ze strany Íránu nebyl zásadní rozdíl mezi postojem České republiky a Spojených států, a to ve srovnání s odlišným hodnocením hrozby ostatními evropskými partnery. Odlišnost diskuze v Polsku spočívala v tom, že nejen veřejnost, ale i představitelé vlády – včetně bývalého premiéra Jarosława Kaczyńskiego – explicitně spojovali prvek protibalistických střel GBI s ruskou, nikoliv íránskou hrozbou. Takový postoj stavěl USA do nepříjemné pozice vzhledem k oficiálnímu ujišťování Ruska, že polský prvek ani systém jako takový neohrozí ruský jaderný arzenál a není proti této zemi namířen.

Jednu z ukázek těchto polských obav z nespécifikované ruské hrozby lze nalézt v začlenění požadavku na dodávky protiraketového systému Patriot (PAC-3) z USA. Toto téma se stalo jedním z hlavních bodů bilaterálních jednání mezi oběma zeměmi.²⁶ Dalším hlavním požadavkem Polska byla technologicko-finanční účast USA na modernizaci vojenského arzenálu Polska. Obě země se předběžně dohodly na umístění střel GBI v Polsku dne 14. 8. 2008. Ačkoli všechny podrobnosti této předběžné dohody nejsou v době psaní této stati známy, z informací, které k dispozici jsou, vyplývá, že jde o kompromis pro obě strany. Finančně je dohoda velmi výhodná pro USA, jimž se podařilo z velké části eliminovat astronomické finanční požadavky Polska.²⁷ Polským „úspěchem“ (z pohledu polské exekutivy, nikoli nezávislé analýzy) je naopak pravděpodobné získání jedné baterie systému PAC-3. Baterie deseti střel GBI bude zřejmě přemístěna ze SRN a nebude chránit americkou základnu, jak požadovala americká strana, ale hlavní město Varšavu. Na financování jejího provozu však bude podle agentury AP s největší pravděpodobností participovat do určité míry i Polsko (Gera et al., 2008). Polští vyjednavači a exekutiva považují za úspěch i záruku Spojených států, že v případě napadení přijdou USA Polsku na pomoc. Tento bod, který byl implicitně Polskem namířen proti Rusku, nelze však považovat za úspěch v souvislosti s platným článkem V *Washingtonské smlouvy*, zakládající NATO (nedělitelnost bezpečnosti, útok proti jednomu členu se rovná útoku proti všem členům). Jelikož USA i Polsko jsou členy NATO, ze začlenění tohoto bodu do jednání i dohody paradoxně profitovaly USA, které fakticky znovu ujistily Polsko o již existujícím

závazku. Současně tím splnily jeden z důležitých bodů pro Polsko a mohly ho žádat o reciproční ústupek v ostatních oblastech vyjednávání.²⁸

Zatímco strategie kompenzace Polska byla založena na představě o pasivní „odměně za zásluhy“ (zejména účast ve válce v Iráku), česká vláda zvolila odlišnou a aktivnější strategii.²⁹ Ve dnech 16.–17. 1. 2008 pořádalo Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (MZV ČR) společně s americkou Missile Defense Agency *Seminář k zapojení českého průmyslu, vědy a výzkumu do budování systému protiraketové obrany*. Jeho výsledkem je rámcová mezivládní dohoda, která navazuje na hlavní dohodu. Podpis rámcové dohody se očekává na podzim roku 2008 a dokument má umožnit americko-českou spolupráci ve vědě a výzkumu v oblastech, souvisejících s protiraketovou obranou. Tato dohoda má českým univerzitám a ostatním výzkumným pracovištím, stejně jako firmám umožnit přístup ke špičkovým technologiím. Na jejich dalším vývoji se pak tyto subjekty budou moci samy podílet. Kromě toho má umožnit i snazší přístup českých firem na americký trh a získávání zakázek. V neposlední řadě umožní výměny vědců a studentů mezi oběma zeměmi. Společný vývoj technologií a výroba zařízení se navíc nemusejí týkat striktně dotčeného radaru, nýbrž se mohou přenést i do jiných oblastí. To je empiricky podpořeno obecným charakterem připravované rámcové dohody, jež předpokládá sjednávání navazujících a specifitějších dohod. Obdobnou dohodu s USA má uzavřeno velmi málo zemí (*ke stejnému bodu obecně srovnej například Bialos – Koehl, 2004, s. 33–34; Sokolsky, 2001, s. 118–120*).

Trendy v bilaterální asymetrii mezi Ruskem a USA a ruské využití třetího pilíře pro legitimaci svých strategických cílů

Problémy strategického vztahu mezi USA a Ruskem je třeba analyzovat v souvislosti se širším pozadím snahy USA o zvýšení asymetrie vztahu z pozice vítěze studené války. Tato strategie byla funkční zejména za Jelcinova prezidentského období. Rusko se však současně snaží vztah restrukturalizovat tak, aby více přihlédl ke změnám, provedeným za dnes již bývalého prezidenta Vladimira Putina. Jde zejména o nastolení politické stability, i když za cenu potlačení řady demokratických principů, o ekonomický boom navázaný na vývoz energetických surovin za rekordní ceny a z toho vyplývající nová mezinárodní role. Na rozdíl od Jelcinova období Putinem nastolená a současným prezidentem Dmitrijem Medveděvem dodržovaná vize Ruska je založena na konceptu tzv. suverénní demokracie.

Strategické cíle Ruska za hlasitou kritikou třetího pilíře jsou dva. Prvním z nich je snaha o udržení minimálního nutného jaderného arzenálu k efektivnímu odstrašování. Tomu odpovídají kvantitativní i kvalitativní trendy v transformaci ruské jaderné triády, naznačené v části Staronové strategické odstrašování mezi USA a Ruskem v logice MAD (viz s. 11). Tyto kroky lze interpretovat tak, že Rusko stále přemýšlí v kategoriích strategické parity a MAD a snaží se posílit mobilitu strategického arzenálu pro případný odvetný úder. Častý ruský argument o eliminaci odvetného jaderného úderu země v souvislosti s existencí třetího pilíře je z vojenského hlediska problematický. Důvodem je mimo jiné nepřítomnost stejných protestů proti americkým střelám GBI umístěným v Kalifornii a na Aljašce. Do roku 2013 jich má být zde podle plánu umístěno čtyřiačtyřicet ve srovnání s deseti v Polsku. Potenciální jaderná konfrontace mezi Ruskem a USA by se navíc vedla zejména přes severní pól, nikoli tedy přes Evropu. To jistě staví do geografického centra protibalistické střely GBI umístěné na Aljašce, nikoli ty výhledově umístěné v Polsku.

Neméně důležitým důvodem je ruská snaha o legitimaci vlastních probíhajících jaderných programů domnělou hrozbou třetího pilíře. Ruské modernizační programy, které se týkají strategického jaderného arzenálu, jsou založeny zejména na níže uvedených mezikontinentálních balistických střelách. Jde o střely Topol-M (pevně umístění v sílech, počátek umístování v roce 1997), o střely Topol-M1 (mobilní, počátek umístování v roce 2006), o střely RS-24 (nesou až šest jaderných hlavic, střely byly testovány v roce 2007)

a o střely Bulava (každá nese až deset jaderných hlavic, plánované zavedení do operačního stavu v roce 2009). Poslední jmenované budou umístěny na nových ponorkách třídy Borej (plánované zavádění v roce 2012), (*Pikayev, 2007, s. 22–23; Pullinger – Gasparini – Neuneck – Pasco, 2007, s. 6–7*). Všechny tyto strategické střely mají propracovaný systém „návnad“ (*decoys*), které slouží ke zmatení a překonání protiraketové obrany. Ruská vláda dále obnovila výrobu strategických mezikontinentálních bombardérů TU-160 Blackjack, stejně jako související pravidelné strategické lety. Zahájení těchto programů předchází jak americkému rozhodnutí odstoupit od *Smlouvy ABM*, tak i počátku budování systému protiraketové obrany. Proto je nezbytné brát ruský argument o americké hrozbě alespoň zčásti jako účelový.

Geostrategický rozměr třetího pilíře a jeho význam pro dokončení geopolitického přeskupení ČR

Jedním z nejdůležitějších nepřímých dopadů jednání o umístění radarového zařízení v České republice jako součásti třetího pilíře je dopad těchto jednání na dokončení geopolitického přeskupení České republiky. V případě ratifikace a umístění prvku lze tvrdit, že se Česká republika přemístí z bývalé sféry vlivu Ruska do prostoru Severoatlantického bezpečnostního společenství (NATO) a Evropské unie (EU). Jakkoli je to důležité, jde o vedlejší a ze strany českého státu nezáměrný produkt, a to z důvodu představení iránské hrozby v České republice ze strany Spojených států. O dokončení přeskupení lze hovořit v souvislosti s předchozími, neméně zásadními kroky. Tento trend byl započat odsunem sovětských vojsk mezi lety 1989–1991 a pokračoval vstupem České republiky do NATO v roce 1999. Právě umístění radaru na našem území – a jeho důležité budoucí propojení s komplementárním systémem NATO (viz níže) – je důležitým politickým i geostrategickým signálem. Českou republiku tak bude možné řadit mezi země se západní hodnotovou orientací a mezi poskytovatele bezpečnosti, nikoli mezi její pouhé pasivní konzumenty. Bezpečnostní rozměr budoucího multilaterálního rozměru bude navíc znamenat bezpečnost nejen pro sebe, nýbrž pro širší pluralitní bezpečnostní společenství Severoatlantické aliance.

Ačkoli lze říci, že geopolitické přeskupení nebylo více než vedlejším produktem z pohledu České republiky, z pohledu Ruska (otázka nesouhlasu) i USA (otázka umístění) byly geopolitické, respektive geostrategické důvody vysoko, přestože to obě země popírají.³⁰ Pokud se týká Ruska, tato země reagovala na původní odstoupení USA od *Smlouvy ABM* v roce 2002 vlažně³¹ (*Youngs – Taylor, 2003, s. 28–29*). Stejně vlašná reakce proběhla ve vztahu k následnému rozhodnutí USA o modernizaci radarů včasného varování v Dánsku (v Grónsku ležící základna Thule; *Archer, 2003; Kristensen, 2005, s. 183–208*) a ve Velké Británii (základna ve Fylingdales; *Stocker, 2004*), jež jsou součástí systému NMD.³² Tato rozhodnutí nebyla brána Ruskem jako zásadní politická témata. V přímém kontrastu byla ruská reakce na oznámení USA o vybudování systémů třetího pilíře v České republice a v Polsku. Z hlediska strategického – nikoli však geopolitického – je takový postup přinejmenším překvapivý, jelikož všechny výše uvedené prvky jsou součástí stejné architektury.³³

Geostrategické zájmy lze vysledovat z rozhodnutí USA. Dostupné americké vojenské studie, stejně jako provedené rozhovory na MZV ČR a na Ministerstvu obrany (MO) ČR³⁴ naznačují, že vytipovaný prostor pro umístění prvku třetího pilíře byl širší a zahrnoval i území ostatních zemí (Německa, Slovenska a dalších /*podrobněji viz například Slocombe, 2007/*). Další otázkou je, proč byl třetí pilíř rozdělen mezi dvě země. Argument o rozptýlení systémů z operačně-strategického hlediska není dostatečný, jelikož oba systémy lze rozptýlit i v rámci jedné země. Při svém vystoupení v rámci konference *Transatlantické společenství a bezpečnostní výzvy ve 21. století*, pořádané na MZV ČR dne 29. 4. 2008, navíc bývalý náměstek poradce pro národní bezpečnost v Bushově administrativě J. D. Crouch připustil, že na původním seznamu bylo i Maďarsko. Za důvod, proč bylo

Maďarsko dále ze seznamu vyřazeno, lze tak považovat zejména existenci vojenských základen v Maďarsku. Konkrétně šlo o rekonstruované letecké základny pro účely USA (USAFE) a NATO. V minulosti šlo o základnu Taszar a nejnověji pak Pápa, jež byla překvapivě vybrána na úkor již existující a plně funkční německé letecké základny Ramstein (třetím kandidátem byla rumunská Konstanca). Základna v Pápa má být zprovozněna koncem roku 2008 či počátkem roku 2009 s cílem zajistit strategickou přepravu vojáků a materiálu do Iráku a do Afghánistánu. Z uvedeného je tedy zřejmé, že se americká strana a NATO snaží své vojenské základny a systémy rozptýlit do více postkomunistických zemí i na základě politických a nikoli jen operačně-vojenských pohrtek.³⁵ To je následně vnímáno ruskou stranou jako americká strategie, jejímž cílem je obklíčení ruského území. Je evidentní, že americké geostrategické a ruské geopolitické zájmy jsou právě zde v příkrém rozporu.

MULTILATERALIZACE PROJEKTU PROTIRAKETOVÉ OBRANY A JEHO DALŠÍ SMĚROVÁNÍ V SOUVISLOSTI S AMERICKO-ČÍNSKOU STRATEGICKOU DYNAMIKOU

Tzv. natoizace třetího pilíře a postbukureštský výhled

Evropský prostor měl být původně využit pro vybudování dvou paralelních systémů. Prvním systémem je právě třetí pilíř americké NMD. Jeho primární funkce byla vymezena jako *teritoriální* (národní) obrana proti mezikontinentálním balistickým střelám z Íránu, které by byly vypuštěny proti USA a/nebo Evropě. Paralelním plánovaným projektem je systém aktivní vrstvené obrany bojiště před balistickými raketami (*Active Layered Theatre Ballistic Missile Defense – ALTBMD*) NATO. Tento systém měl být primárně použit k obraně bojišť a vojáků v nich proti balistickým střelám se středním doletem namířeným proti Evropě. Operační schopnost ALTBMD je plánována na rok 2010. Pražský summit NATO z roku 2002 zadal k vypracování studii proveditelnosti (*NATO Missile Defence Feasibility Study*), týkající se obrany aliančního území, sil a obyvatelstva proti všem typům střel. Následující summit v Rize v roce 2006 konstatoval, že protiraketová obrana je v daném zadání technicky proveditelná. V závěrečných doporučeních byla zdůrazněna nezbytnost se dále zaměřit na politické a vojenské důsledky tohoto konstatování a také na trvalé sledování vývoje diskutovaných hrozeb.³⁶

Nejdůležitější krok české vlády – ač do velké míry původně nezamýšlený důsledek křehké koaliční situace v České republice a neústupnosti Strany zelených v této otázce – spočíval v *přenesení tématu třetího pilíře NMD do kontextu diskuzí v rámci NATO o budoucí podobě systému ALTBMD*.³⁷ Bez ohledu na tuto původní nezamýšlenost multilateralizace třetího pilíře česká vláda převedla své pozdější preference do finální *Bukureštské deklarace* zřetelně. Oproti tomu obě polské vlády (Jarosław Kaczyński, Donald Tusk) až do bukureštského summitu preferovaly bilaterální povahu jednání o třetím pilíři a jeho existenci mimo architekturu NATO. Existující informace ukazují, že vyjednávači České republiky po vládním rozhodnutí o prosazování propojení třetího pilíře s ALTBMD nejen přesvědčili Spojené státy o správnosti tohoto řešení, ale dokonce se pomocí bumerangového efektu (*koncept srovnej Keck – Sikkink, 1998, s. 12–13*) snažili přes vyjednávací pozici a potenciál USA přesvědčit i Polsko o výhodách tohoto řešení.

Důležitým momentem pro NATO je prohlášení *Bukureštské deklarace* (*Bucharest Summit Declaration, 2008*) o uznání³⁸ podstatného přispění třetího pilíře NMD k ochraně spojenců před mezikontinentálními balistickými střelami a hledání budoucích způsobů napojení třetího pilíře do architektury NATO.³⁹ Za neméně důležité z hlediska budoucího vývoje projektu je též vyjádření, že se základním stavebním kamenem budoucího metasystému má stát stávající systém NATO. Ačkoli konkrétní plány a finanční stránka takového propojení (*interoperability*) jsou teprve na počátku strategických analýz, v bezpečnostním diskurzu se vyskytuje částka jedné miliardy amerických dolarů (*Security & Defence Agen-*

da, 2007, s. 4). Za poslední stmelující moment pro Severoatlantickou alianci lze považovat zařazení prohlášení o tom, že proliferace balistických střel představuje *rostoucí* hrozbu pro NATO. Význam tohoto prohlášení má tři dimenze. Za prvé představuje první celoplošný konsenzus NATO v tomto tématu. Za druhé lze toto prohlášení interpretovat jako první krok k budoucímu společnému *politickému* hodnocení hrozeb (*joint threat assessment*),⁴⁰ tedy jako odklon od dřívější – zejména evropské – diskuze zarámované ruskými argumenty. Do třetice prohlášení současně vyslalo silný pozitivní signál do Washingtonu, zejména Kongresu, v němž mají demokraté většinu v obou komorách. Projev poslední uvedené dimenze je možné vidět na současném odsouhlasení 720 milionů dolarů pro fiskální rok 2009 na zahájení výstavby protiraketové obrany v Evropě.

Výše analyzovaná možnost propojení systémů, stejně jako výhled zvýšení počtu a funkčnosti jednotlivých vrstev budoucího metasystému směřují k otázce řídicího střediska a rozhodování v případě útoku. Vícevrstevnatost architektury značí i pravděpodobnou možnost více velících center. Pokud se týká rozhodování u třetího pilíře, prvky budou podle očekávání napojeny na řídicí středisko v Colorado Springs (*The Missile Defense Integrated Operations Center*). V souvislosti s budoucím propojením obou systémů lze očekávat rovněž propojení výše uvedeného řídicího střediska s ostatními řídicími středisky (například ACTS či EUCOM, *srovnej například Security & Defence Agenda, 2007, s. 11*). Takové řešení odpovídá historickým případům, v jejichž rámci se obdobné problematiky nikdy neřešily kolektivně na úrovni celého NATO. Často citovanou otázku, kdo bude „mačkat“ domnělé tlačítko, je nezbytné nahradit otázkou, kdo se bude podílet na vytváření jednotlivých krizových scénářů, jimiž se situace možného napadení řeší.

Eliminace vyděračského potenciálu Ruska a strategická optimalizace vyjednávání

Mechanismy transparentnosti a budování důvěry mezi USA/NATO a Ruskem je možné chápat jako prerekvizitu k eliminaci *vyděračského potenciálu* Ruska (*k původnímu teoretickému použití termínu ve srovnávací politologii srovnej Sartori, 1976*). Je zřejmé, že právě propracovaná spojenecká diplomatická strategie bude mít vliv na budoucí vývoj kontroly zbrojení/odzbrojování, v níž Rusko v nedávné době hrozilo vystoupením z řady platných smluvních závazků. Jak však ukázal *Pakt o strategickém rámci spolupráce*, podepsaný dnes již bývalým prezidentem Ruska Vladimírem Putinem a prezidentem USA Georgem Bushem v Soči v dubnu 2008 (ihned po skončení bukureštského summitu NATO), obě země se dohodly na konstruktivním pokračování kontroly zbrojení. Konkrétně šlo o právní závazek navázání na smlouvu START po jejím vypršení v prosinci 2009. Pakt dále vyjádřil uspokojení nad dosaženým podstatným snížením počtu strategických jaderných zbraní v rámci smlouvy START a *Moskevské smlouvy*. Stejně tak se podařilo zažehnat dřívější ruské vydírání, týkající se možnosti jednostranného odstoupení od *Smlouvy INF o likvidaci střel středního a kratšího doletu (U.S.-Russia Strategic Framework Declaration, 2008)*.

Jak již bylo naznačeno, právě diplomatický *formát* jednání je rozhodující pro budoucí vývoj problematiky protiraketové obrany. Preference bilaterálních jednání nad multilaterálním formátem není jen výsadou Ruska, nýbrž i USA, jak bylo vidět právě v otázce třetího pilíře. Tato preference souvisí s fenoménem, jenž je ve strategických studiích známý jako tzv. *velmocenské kondominium*. Jeho nebezpečí spočívá ve snahách obou velmocí obejít při jednáních obecně NATO jako organizaci a konkrétně evropské alianční členy (*Andrews, 2005, s. 110; Kokoshin, 1998, s. 198; Bellany, 1983, s. 77*). Za příklad historicky významné paralely momentální ideové a konceptuální situace v oblasti protiraketové obrany lze pokládat Harmelovu iniciativu. Z ní je analyticky možné vyextrahovat zejména vzhled, že inovační politická činnost a iniciativa leží v těchto momentech na straně evropských spojenců, nikoliv USA. Její výsledná zpráva operacionalizovala kroky NATO v rámci politiky období *detente* (*k historicky poučné analýze vztahu USA – NATO – Rusko v protiraketové obraně srovnej Yost, 1982*).

Z hlediska strategických studií a teorií vyjednávání je optimálním řešením pro oblast protiraketové obrany jednotný postup v rámci konzultativní Rady NATO – Rusko. Sama *Bukureštská deklarace* podotýká, že potenciál této platformy nebyl do té doby dostatečně využit. Pro oblast strategické kontroly zbrojení jsou naopak bilaterální jednání zavedeným mechanismem. To však znamená nejen přesvědčení Ruska, ale i Spojených států. Právě USA vedou řadu jednání, týkajících se protiraketové obrany, přímo s Ruskem bez nezbytného informování svých spojenců. Jako příklad lze použít diplomatické *faux pas* amerického ministra obrany Roberta Gatese v Praze z října 2007. Ten se nechtěně profekl o probíhajících bilaterálních jednáních USA s Ruskem. Konkrétně se zmínil o možnosti umístění ruských pozorovatelů na budoucím prvku třetího pilíře v České republice, o němž neměla česká vláda informace.⁴¹ Na navrhovaném multilaterálním postupu nemění nic ani úspěch posledního *bilaterálního* setkání obou prezidentů v Soči, na němž byl podepsán výše analyzovaný *Pakt o strategickém rámci spolupráce* mezi oběma zeměmi. Jeho konstruktivní tón lze připsat zejména končícímu druhému volebnímu období obou prezidentů a jejich snaze zanechat po sobě pozitivní odkaz. Standardním procedurálním založením zde není bilaterální *ad hoc* povaha s prvky velmocenského kondominia, nýbrž relativně stabilní a multilaterální institucionální rámec. Výhody druhého postupu se ukazují zejména v době zhoršení velmocenských vztahů, kdy ani USA, ani Rusko nevyvíjejí nezbytnou bilaterální aktivitu. Právě v těchto momentech je důležitá role evropských partnerů při iniciaci jednání a společný postup v rámci Rady NATO – Rusko. Důležitým vedlejším produktem preferování Rady NATO – Rusko pro oblast protiraketové obrany v budoucnosti může být omezení možnosti unilaterální americké intervence v regionálních konfliktech, v nichž bude hrozit riziko reverzního jaderného odstrašování s Evropou jako rukojmím.

Analýza budoucího možného směřování projektu v souvislosti s americko-čínskou strategickou dynamikou

Současná česká i americká politická a mediální diskuze o systému protiraketové obrany neobsahuje žádné analýzy, jež by se týkaly studia budoucího vývoje systému protiraketové obrany v souvislosti s americko-čínskou strategickou dynamikou.⁴² Znamená to, že mezi těmito tématy není vztah, který by byl strategicky i politicky relevantní? Následující část ukáže, že takový vztah existuje a bude čím dál těsnějším. Diskutováno bude o dvou tématech: 1) o budoucím možném kvantitativním rozšíření vojenského potenciálu prvků třetího pilíře (po roce 2013) a o jeho dopadu na stávající čínskou strategii odstrašování, 2) o budoucím možném rozšíření či přenesení zbraňových prvků systému protiraketové obrany do vesmíru.

První téma se týká tzv. tchajwanského scénáře, potažmo přímé dyadické konfrontace mezi USA a Čínou. Realnost tohoto scénáře zhodnotil již dříve Bushův současný poradce pro národní bezpečnost Stephen Hadley následovně: „USA by neměly používat systém protiraketové obrany proti Číně. Pokud ovšem Čína nevyloučí možnost použití síly proti Tchaj-wanu, nepřestane s umístováním balistických střel namířených proti Tchaj-wanu a USA... tak Spojené státy jednoduše nebudou mít na výběr.“ (Hadley, 2000, s. 106.) Z existujících strategických dokumentů je zřejmé, že se čínské politické a vojenské elity k žádnému z těchto kroků nechystají – právě naopak. Současné odhady (*Natural Resources Defense Council, 2006*) ukazují na zhruba 130 čínských jaderných hlavic umístěných na čtyřech typech balistických střel. Pro zaměření této stati jsou důležité dva typy těchto pozemních strategických balistických střel: Dong Feng (DF)-4 (dolet kolem 6000 km) a DF-5 (mezikontinentální dolet 13 000 km).⁴³ Čína dále vyvíjí balistické střely DF-31 (dolet 8000 km) a DF-31A (dolet 12 000 km), které jsou technologicky pokročilejší (použito je pevné palivo), a proto stabilnější. Rychlost vývoje a výroby, stejně jako budoucí umístované počty těchto střel jsou závislé na povaze budoucího protiraketového systému. Důvodem je právě současná čínská strategie *zaručeného* omezeného odstrašování v kaž-

dých podmínkách, tedy i v situaci s funkčním americkým systémem NMD. Ačkoli ne všechny typy diskutovaných střel mají mezikontinentální dosah, všechny představují potenciální nebezpečí pro členy NATO. Čína se totiž může uchýlit v souladu se třetí modalitou – tedy s reverzní strategií odstrašování – k odstrašování USA od případné regionální intervence. Cílem by v takovém případě byla ochrana čínských zájmů v tchajwanském tématu pomocí držení evropských členů NATO v pozici rukojmích. Prakticky by takový postup mohl být signalizován čínskou deklarací o možnosti namíření jaderného úderu i – anebo jen – na Evropu.⁴⁴ Je zřejmé, že v takovémto případě bude činitelem pro čínské rozhodování míra omezenosti (I) a operační účinnost (II) třetího pilíře.

Rozhodujícím faktorem v nastíněném scénáři je důvěryhodnost spojeneckých úmyslů a jejich jednoznačná a praktická signalizace Číně. Míra spojeneckého konsenzu v této oblasti je přímo úměrná strategické stabilitě. Funkčnost signalizace, která je vyjádřena akceptací související logiky a její internalizací čínskou elitou, závisí na zavedení multilaterální definice strategické stability. Tradiční a stále rozšířené bilaterální chápání strategické stability (tedy mezi USA a Ruskem) totiž Čínu vůbec nezahrnuje. Relevantní oblast signalizace spojeneckých úmyslů souvisí se současnými oficiálně deklarovanými hrozbami. Těmi jsou momentálně KLDR a pro třetí pilíř pak Írán. Obě tyto hrozby, stejně jako někdy přidávaní nestátní aktéři, představují technologicky, logisticky i kvantitativně relativně omezené hrozby. Dodržením opakovaně deklarovaného závazku *omezeného* systému protiraketové obrany může Severoatlantická aliance zajistit, že budoucí rozsah systému, zejména po roce 2013, nebude větší, než vyžadují tyto formálně akceptované hrozby. Takový postup je založen na *společných* spojeneckých prognózách jejich budoucího vývoje (*k obecnému argumentu srovnaj Wilkening, 1998*). Důsledkem bude zamezení, respektive významné omezení případných závodů ve zbrojení mezi USA a Čínou (*Urayama, 2004, s. 132–134*). Ta by totiž při současných počtech strategických balistických střel (20 FA-5 a 20 FA-4) mohla vnímat budoucí možné navyšování – opět hlavně pro roce 2013 – střel GBI v Polsku (například na 30–40) a/nebo zvýšení počtu vysílajících/přijímajících (T/R) modulů v radaru operujícím v pásmu X umístěném v České republice⁴⁵ bez doprovodné změny oficiálních hrozeb jako snahu eliminovat čínský odstrašující prostředek, a to nejen ze strany USA, ale i ze strany evropských členů Severoatlantické aliance (*k argumentu o možnosti stávajícího a budoucího protiraketového systému eliminovat čínský odstrašující prostředek srovnaj Miller, 2001; Urayama, 2004, s. 125 a 135; Jingmei, 2003; Tompkins, 2003; Dingli, 2002; Godwin, 2002; Finkelstein, 2001; Garrett – Glaser, 1995/1996, zejména s. 72–74*).

Druhé analyzované téma se týká budoucí možnosti přenesení *zbraňových* prvků systému protiraketové obrany *do vesmíru*, respektive jejich přidání ke stávajícím a plánovaným zbraňovým prvkům systému, umístěným na pevnině (GBIs, THAAD, MEAD, PAC-3), na moři (střely SM-3 a nově i PAC-3 na křižnících a torpédoborcích Aegis) a ve vzduchu (letadlový laser). Již stávající architektura protiraketové obrany je závislá na vesmírných prvcích. Konkrétně jde zejména o systém infračervených senzorů včasného varování, umístěných ve vesmíru (SBIRS), a o systém vesmírného sledování balistických střel a navádění protibalistických střel na cíl (STSS), (*GAO-07-406SP, 2007*).⁴⁶ Jak přitom vyplývá z prezidentského nařízení George Bushe z roku 2002, součástí zaměření budoucí protiraketové obrany nemají být jen „*vesmírné senzory*“, nýbrž i „*rozvoj a testování vesmírných obran*“ (*Bush, 2002 a, zdůrazněno autorem*). Vesmírné zbraňové prvky jsou přitom z technického hlediska vnímány jako nejefektivnější typ obrany proti nepřátelským balistickým střelám (*Gruselle, 2007; pro ideovou kritiku srovnaj Johnson, 2007*). Současně jde však o politicky problematickou strategii vzhledem k důsledku v podobě militarizace vesmíru.⁴⁷ Prezident Bush tak *de facto* obnovil Reaganovu myšlenku umístování zbraňových prvků do vesmíru, i když jejich cíl, povaha a rozsah jsou zčásti odlišné. Ta část, která zůstala, se týká zejména projektu tzv. *Brilliant Pebbles*, tedy protibalistických střel, umístěných na malých satelitech ve vesmíru. V tomto kontextu je nejvýznamnějším dokumen-

tem dvoustránková zpráva tzv. The Independent Working Group z roku 2007, jíž předsedali profesori Robert Pfaltzgraff a William Van Cleave, nazvaná *Missile Defense, the Space Relationship, & the Twenty-First Century*.⁴⁸ Jedním z hlavních závěrů této vlivné zprávy je nezbytnost uchýlení se k vícevrstvé globální architektuře, založené na prvcích, umístěných na moři a ve vesmíru. Autoři tvrdí, že takovou architekturu je možné vybudovat na základě technologie Brilliant Pebbles v průběhu deseti let (*Pfaltzgraff – Van Cleave et al., 2007, s. 112–113*). K existujícím plánům na umístění střel GBI v USA i v Polsku, stejně jako odrazení hrozby Číny v budoucí architektuře autoři shrnují následovně: „... z důvodu omezeného potenciálu současného systému protiraketových střel GBI, který je zaměřen pouze na omezené útoky darebáckých států... a který neřeší hrozby vycházející z Číny a z Ruska, by tento systém neměl být v budoucnu dále rozšiřován. Namísto toho by USA měly promptně vyvinout výše uvedenou architekturu, založenou na prvcích na moři a ve vesmíru.“⁴⁹ (*Pfaltzgraff – Van Cleave et al., 2007, s. 114.*)

Jak je vidět z výše analyzované zprávy, tzv. tchajwanský scénář – potažmo přímá dyadická konfrontace mezi USA a Čínou – stojí za určitými plány budoucího možného rozšiřování architektury směrem do vesmíru. Diskuze v USA přesahuje prostor této zprávy. Jak americké Ministerstvo obrany, tak i Kongres a řada expertních institucí intenzivně diskutují o možnosti umístění protibalistických řízených střel do vesmíru. Z technologického hlediska je nejčastěji zmiňované právě pokračování v Reaganově systému Brilliant Pebbles.⁵⁰ Takové řešení by v souvislosti se současnými oficiálně deklarovanými hrozbami mohlo být Čínou a Ruskem oprávněně považováno za neopodstatněné. Zároveň však není možné ignorovat narůstající čínský vesmírný vojenský program a vesmírné soupeření mezi USA a Čínou⁵¹ (*Cheng /ed./, 2006; Chun, 2003; Baines, 2003; Harvey, 2003; Li, 2001*).

* * *

Tato stať se zaměřila na teoretické ozřejmění vztahu mezi protiraketovou obranou a strategií odstrašování a na analýzu praktických implikací. Za počátek obvyklého nepochopení tohoto vztahu byla identifikována axiomatická logika MAD a její problematické ztotožnění se strategií odstrašování jako takovou. Dalším studovaným příspěvkem k nejednoznačnosti tohoto vztahu byl rozbor duality amerického diskurzu. Zatímco politický diskurz tvrdí, že protiraketová obrana znamená nahrazení strategie odstrašování, která je monotónně vypoďobňována jako MAD, diskurz strategického plánování je vnímá komplexně. Součástí analýzy byla i interpretace této zdánlivé protichůdnosti. V dalším kroku stať představila tři důležité současné modalities odstrašování, včetně jejich odlišných principů a organizačních logik. V rámci každé modality byla studována i role a funkce protiraketové obrany. Tato teoretická konceptualizace z perspektivy strategických studií dále navázala na analýzu třetího pilíře protiraketové obrany, které tak poskytla nezbytný strategický kontext.

Důležitým tématem byla pro tuto stať analýza geostrategických a geopolitických faktorů, spojených se třetím pilířem. Stať ukázala, že ačkoli byli minimálně do bukureštského summitu NATO evropských členové rozdělení otázkou vlivu existence třetího pilíře na ruskou zahraniční a bezpečnostní politiku, tak ruskou politickou rétoriku lze interpretovat pomocí kombinace geopolitického sentimentu, týkajícího se ztráty sféry vlivu nad Českou republikou a Polskem a skutečných strategických cílů Ruska v pozadí. V případě druhého bodu jde zejména o legitimaci vlastních a chronologicky předcházejících modernizačních programů jaderného arzenálu. Stať také ukázala, že Rusko a USA smýšlejí o třetím pilíři v silných geopolitických, respektive geostrategických kategoriích. Za důležitý vedlejší produkt třetího pilíře bylo označeno též dokončení geopolitického přeskupení České republiky.

Za významný mezník ve vývoji projektu lze považovat nejen celkovou multilaterální snahu o budoucí propojení protiraketového systému USA se systémem ALTBMD

NATO, nýbrž i samotnou závěrečnou *Bukureštskou deklaraci* NATO. Její význam pro oblast budoucího vývoje architektury protiraketové obrany byl v českých i zahraničních médiích podceněn, což je možné spojit se skutečností, že hlavním diskutovaným bodem deklarace nebyla protiraketová obrana, nýbrž zklamání západních (včetně těch českých) médií z relativně neúspěšných snah o rozšíření NATO o Gruzii a o Ukrajinu. Jak však ukázala tato stať, deklarace obsahuje řadu zásadních politických signálů v oblasti protiraketové obrany a její dopad je již teď zřejmý (například její vliv na americký rozpočet pro třetí pilíř).

V neposlední řadě tato stať naznačila, jak je možné pomocí teoretických vhladů subdisciplíny strategických studií optimalizovat stávající a budoucí vyjednávání. Bylo ukázáno, že tuto oblast vědění lze použít pro naznačení možností eliminace existujícího ruského vyděračského potenciálu. Rovněž terén strategických studií je užitečný k odhalení, že nejen Rusko, ale i USA preferují bilaterální formát vzájemných jednání o protiraketové obraně. Bylo konstatováno, že tento fenomén nese rysy velmocenského kondominia. Ačkoli téma třetího pilíře není typicky napojeno na dynamiku současných americko-čínských strategických vztahů, v této stati tomu bylo naopak. Probrán byl vztah mezi povahou třetího pilíře a čínskou strategií odstrašování a souvisejícím odstrašujícím prostředkem. Následně došlo i na kritickou reflexi budoucích možností rozšíření či přenosu zbraňových prvků systému protiraketové obrany do vesmíru.

Je zřejmé, že tato stať nejen zodpověděla, ale i vznesla řadu důležitých otázek, které se týkají budoucího vývoje architektury projektu protiraketové obrany. Právě proto je třeba ji chápat kromě jiného jako analýzu otevírající možnosti pro budoucí studie podobného zaměření.

¹ Podrobná analýza rozdílů mezi těmito doktrínami není předmětem studia této stati (k jejich analýze srovnej Bose, 1998; Freedman, 1989).

² Smlouva ABM byla za americkou stranu vyjednána tehdejšími poradci pro národní bezpečnost Henrym Kissingerem a podepsána prezidentem Richardem Nixonem. Uvedená smlouva nezakázala protiraketovou obranu úplně, nýbrž ji značně omezila. Obě strany měly v původním znění smlouvy možnost vybudovat dva prostorově omezené systémy protiraketové obrany. Dodatečný protokol ke smlouvě z roku 1974 tuto možnost dále omezil na jeden systém pro každou smluvní stranu (USA si vybraly základnu Grand Forks v Severní Dakotě a Sovětský svaz Moskvu). Často přehlíženou skutečností je ruské pokračování vývoje a testování protiraketového systému okolo Moskvy. Na rozdíl od současných protibalistických střel GBI (Ground-Based Interceptors) Spojených států, jež jsou založeny na zneškodnění jaderné hlavice kinetickou energií (hit-to-kill approach), ruské protibalistické střely nesou jaderné hlavice.

³ Za dřívější a omezenější snahy o odmítnutí logiky MAD, které časově předcházely Smlouvě ABM, lze považovat americký program Sentinel z roku 1963, namířený proti případnému balistickému útoku Sovětského svazu. Ten byl v roce 1969 po nástupu Richarda Nixona do prezidentského úřadu přejmenován na program Safeguard a přeorientován na ochranu amerických mezikontinentálních balistických střel v sílech proti případnému omezenému balistickému útoku ze strany Číny (Hildreth, 2007, s. 2–3; Gordon, 2001, s. 19).

⁴ Tento bod ovšem nic nemění na tehdejší významném politickém dopadu SDI. V něm hrál důležitou roli známý Reaganův televizní projev, v němž prezident SDI představil (Schlesinger, 1985).

⁵ Jak však ukáže následující část této stati, tento odklon proběhl pouze v rovině amerického politického diskurzu, nikoli v rovině amerického strategického plánování.

⁶ Tzv. Rumsfeldova komise (oficiální název: The Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States) vyvrátila předchozí závěry Národního zpravodajského odhadu (DCI National Intelligence Estimate NIE 95-19 1995). Původní dokument obsahoval prohlášení, že žádná země mimo etablované jaderné velmoci nezíská ani nevyvine technologii na výrobu balistických střel do 15 let. Rumsfeldova zpráva naopak tvrdila, že šíření raketových technologií narůstá a sloužila jako první signál k politickému přehodnocení významu protiraketové obrany (Rumsfeld, 1998). Samotné přehodnocení proběhlo v roce 1999, kdy americký Kongres ovládaný republikány schválil Zákon o protiraketové obraně.

⁷ Zodpovězení otázky, zdali skutečně tzv. darebácké státy – a hlavně jejich režimy a vůdce – nelze odstrašit, není cílem této stati. Existující empirické materiály nestačí k obecné odpovědi na tuto otázku. Na jedné straně neexistuje související příklad, kdy by strategie odstrašování byla použita a selhala. Na druhé straně je možné se zmínit o rozhodnutí Saddáma Husajna o nepoužití chemických a biologických zbraní během první války v Perském zálivu. To bylo učiněno na základě vyjádření tehdejšího prezidenta USA George Bushe staršího, že nebude váhat použít jaderné zbraní proti Iráku v případě použití iráckých zbraní hromadného ničení proti spojencům Spojených států.

- ⁸ Řečeno slovy dokumentu, „povaha studené války vyžadovala od USA – a jejich spojenců a přátel – zdůraznění odstrašení nepřítelů od použití síly. Výsledkem bylo vytvoření neblahé strategie vzájemně zaručeného zničení. Konec studené války... přinesl konec rovnováhy teroru [tedy konec MAD – poznámka autora]... a možnost do té doby nepředstavitelné protiraketové obrany... Tradiční koncepty odstrašení napříště nebudou použitelné.“ (Bush, 2002 b, s. 13–15.)
- ⁹ I když tento krok vyvolal ostrou polemiku v politických i odborných kruzích z hlediska otázky jeho nutnosti k dosažení vytyčených cílů, tato stať důvodů pro a proti zkoumat a hodnotit nebude. Důvodem je skutečnost, že ze strategického hlediska jde o uskutečněný krok mající reálné důsledky.
- ¹⁰ Pro zaměření této stati je nejdůležitějším příkladem představa o komplementaritě strategie odstrašování a protiraketové obrany současný dokument Missile Defense Agency (2007). V něm je vznesena otázka, zdali může mít protiraketová obrana odstrašující účinek. Stejný dokument odpovídá následovně: „Ano. Obrana proti balistickým střelám má odstrašující účinek, protože snižuje politickou a vojenskou užitečnost útočných [jaderných – poznámka autora] zbraní... Protiraketové obrany nejsou nahrazením útočného odstrašujícího prostředku, nýbrž tvoří jeho doplněk a kritickou dimenzi současného odstrašování.“ (Proposed U.S. Missile Defense Assets in Europe, 2007, s. 8.)
- ¹¹ Ačkoli například profesor mezinárodní bezpečnosti Robert Pfaltzgraff rozlišuje mezi odstrašováním potrestáním a odstrašováním odepřením (využívá tedy Snyderovy konceptualizace), jeho ztotožnění prvního uvedení s obdobím studené války a druhého v pořadí s 21. stoletím (Pfaltzgraff, 2008; dále srovnej například Krepson, 2001) se nevyhne problému jejich vzájemného vyloučení. Tímto chápáním tak nevyužije důležitost Snyderovy konceptualizace, která spočívá v možnosti koexistence obou typů odstrašení. Jak ukáže následující část stati, tato možnost není jen hypotetická, nýbrž již reálně existuje.
- ¹² Tento bod je možné podpořit sadou pěti rozhovorů, které jsem uskutečnil na Ministerstvu zahraničních věcí ČR (MZV ČR) a na Ministerstvu obrany ČR (MO ČR) v období od února do června 2008 (typ semistrukturovaný elitní rozhovor, kombinace self-selecting a snowball sample). Dotazování se vyjádřilo o strategii odstrašování stejně (zastaralá, nehraje v projektu třetího pilíře roli) a z jejich argumentace bylo vidět, že ji zaměřují za MAD. Na specifický dotaz, zdali nemělo cenu se více věnovat strategii odstrašování v souvislosti s vyjednáváním o prvku třetího pilíře a nyní v souvislosti s budoucím směřováním projektu, všichni dotazovaní takovou myšlenku zavrhnuli. Bylo mi „vysvětleno“, že USA při vyjednávání s Českou republikou o strategii odstrašování také nehovořily.
- ¹³ Snad nejzajímavějším příkladem rozdílnosti amerického politického a strategického diskurzu – vtěleného do dvou rozdílných sociálních rolí téhož člověka – je osoba Keitha Payneho. Ten patří k silně konzervativně založeným odborníkům na diskutované strategické otázky a v letech 2002–2003 byl náměstkem ministra obrany. Ve svém politicky orientovaném a normativně vyhraněném článku (Payne, 2000) ztotožňuje strategii odstrašování s logikou MAD. Základním argumentem je zde jeho prohlášení, že protiraketová obrana je jedinou možností, jak reagovat na vznikající asymetrické jaderné hrozby, protože odstrašování jako MAD je zastaralé. Ve svém odborném díle však Payne naopak tvrdí, že „přemýšlení o odstrašování v kategoriích vzájemně zaručeného zničení a rovnováhy teroru [tedy MAD – poznámka autora] spíše brzdí než přispívá k jeho porozumění. Odstrašování by mělo být chápáno v daleko širších souvislostech“ (Payne, 1996, s. 1). Ve své vědecké práci tedy Payne nejen nepovažuje strategii odstrašování za passé, nýbrž i diskutuje o jejím vztahu k protiraketové obraně (Payne, 1996, s. 142–154). Tomu odpovídá také obsah jeho vlivné zprávy Rationale and Requirements for U.S. Nuclear Forces and Arms Control (Payne et al., 2001), z níž čerpala výše analyzovaná Nuclear Posture Review Report z roku 2002 a na jejímž základě byl Payne jmenován do zmíněné politické funkce.
- ¹⁴ Viz smlouvy START a smlouva SORT, známá také pod názvem Moskevská smlouva. Druhá jmenovaná omezuje počet jaderných hlavic pro každou ze stran na 1700–2200 s horizontem dosažení do roku 2012.
- ¹⁵ Ačkoli je tato modalita neformální povahy v porovnání s obdobím studené války, přesto jde o nejetablovanější modalitu ze všech tří zde představených a analyzovaných modalit. Darryl Howlett pokazuje také na možnou existenci neformálního a přitom silně etablovaného/institucionalizovaného odstrašování (k typologii zavedenosti strategie odstrašování srovnej Howlett, 2001, s. 20).
- ¹⁶ Herně-teoretické modely, které byly na americko-ruské odstrašování aplikovány, považují dyadický vztah za velmi stabilní v porovnání s triadickým vztahem (a obecně n-vztahem, kde $n > 2$ a y vjadřuje počet zahrnutých aktérů). Ve vztazích s více aktéry roste riziko eskalace exponenciálně s růstem interakcí. Tento rozdíl bude dále ve stati ukázán na tzv. tchajwanském scénáři.
- ¹⁷ Na něm je výhradně založena například současná francouzská strategická doktrína (Tertrais, 2004; Yost, 2004; Yost, 2005).
- ¹⁸ Projevem tohoto předpokladu je intenzivní diskuze o účinnosti systému protiraketové obrany. Toto téma není v souvislosti se zaměřením této stati řešeno s výjimkou poznámky, že tyto diskuze často nerozlišují mezi technickou a operační účinností (srovnej Daalder – Goldgeier – Lindsay, 2001, s. 13; Gormley, 2006, s. 137–140).
- ¹⁹ Nízká až nulová institucionalizace jaderného vztahu mezi aktéry je v rámci této modality typická pro případ, kdy jedním z aktérů je tzv. darebácký stát. V případě, že je na místě tzv. darebáckého státu regionální mocnost s akceptovaným jaderným arzenálem – například Čína –, lze hovořit o semietablované institucionalizaci vztahu (semi-established deterrence relationship).
- ²⁰ Na toto rozhodování bude mít samozřejmě významný vliv přítomnost a míra účinnosti systému protiraketové obrany.

- ²¹ Tento scénář se ukázal stále aktuální v souvislosti s poslední sadou testů osmi až devíti iránských střel, mezi nimiž byla i podstatně vylepšená verze střely Šaháb-3, která je schopna zasáhnout Izrael. Test byl načasován na 9. 8. 2008 jako reakce na podpis hlavní dohody o zřízení radarové stanice mezi USA a Českou republikou o den dříve.
- ²² V existujícím angloamerickém strategickém diskurzu se vedle termínu room for manoeuvre používá také termín freedom of action. Oba termíny jsou obsahově vzájemně zaměnitelné.
- ²³ Za strukturálně odlišné znaky lze považovat: 1) Skutečnost, že Čína není tzv. darebáckým státem, nýbrž etablovanou regionální mocností a vynořující se velmocí (emerging great power). S tím souvisejí i rozdílné operační kódy a politické vnímání politické elity v Číně a v Íránu (pro koncept srovnej Jervis, 1976). 2) Čína je mezinárodně akceptovanou jadernou velmocí (podepsala Smlouvu o nešíření jaderných zbraní) s rozvinutým vlastním jaderným a raketovým programem. Tato země dlouhodobě disponuje strategickým jaderným potenciálem. Naproti tomu Írán v současnosti nevlastní, ale maximálně vyvíjí jadernou zbraň. V oblasti raketových technologií je Írán u střel středního doletu a u budoucích možných střel dlouhého doletu závislý na technologickém přenosu ze zahraničí (například z KLDLR) a na úspěchu tzv. reverzního inženýrství. Co obě země spojuje, je nedostatek transparency v diskutovaných oblastech zbrojení.
- ²⁴ Současné existující strategické materiály ukazují, že se USA naopak snaží zvýšit svůj vlastní práh pro použití jaderných zbraní (Mulvenon, 2002, s. 7). Důvodem je kombinace existujících konvenčních alternativ a robustnosti existujícího jaderného tabu v mezinárodním společenství (srovnej Tannenwald, 1999; Tannenwald, 2005; Price – Tannenwald, 1996). Rozdíl mezi čínským a americkým prahem použití jaderných zbraní ukazuje na fenomén, který je známý jako asymetrie zápalu pro věc (asymmetry of fervor). Ten je založen na představě, že Čína vnímá Tchaj-wan důležitěji a emotivněji než USA. Jaderné tabu tak pro ni nebude důležitější do stejné míry jako pro USA (Mulvenon, 2002, s. 4).
- ²⁵ Faktografický popis vlastních jednání mezi Českou republikou a USA není cílem této analýzy (podrobná chronologická deskripce viz http://www.protiraketovaobrana.cz/obrana.asp?y=obrana/zapojeni_chronologie.htm&param=2).
- ²⁶ Samotný požadavek polské vlády na obdržení baterií PAC-3 výměnou za souhlas s umístěním protibalistických střel GBI v Polsku nenaznačuje, že by PAC-3 byly použity vůči Rusku. Jde o systém ochrany bojiště, jež dokáže sestřelit nepřátelskou balistickou střelu v konečné fázi letu, tedy o balistickou střelu vystřelenou na Polsko odkudkoli (například z Íránu, z KLDLR, z Ruska či z Číny). Polská vláda však explicitním spojením požadavku, týkajícího se PAC-3, s ruskou hrozbou všechny ostatní vojensky možné zdroje hrozby vyloučila. Poslední bod byl zmíněn po dohodě mezi Polskem a USA, která systém PAC-3 obsahuje. Americká administrativa zdůrazňovala, že tento systém není a ani nemůže být namířen proti Rusku s přihlédnutím ke splnění Smlouvy o likvidaci střel se středním a kratším doletem (INF). Ta byla podepsána USA a Sovětským svazem v roce 1987. Z vojenského hlediska je však tento americký argument nepřesvědčivý.
- ²⁷ Podle vysoce postaveného amerického zdroje podrobně obeznameného s polsko-americkým vyjednáváním Polsko po USA původně žádalo částku 30–40 miliard dolarů (osobní rozhovor, Londýn, 16. 7. 2008). Tato částka tak byla ještě o mnoho vyšší, než ukazovaly existující mediální odhady (7–20 miliard dolarů). Šlo tedy o částku ve výši zhruba desetiny ročního amerického vojenského rozpočtu či dvou třetin ročního vojenského rozpočtu Velké Británie.
- ²⁸ Bez zajímavosti není ani samotný vztah mezi úspěšným uzavřením těchto velmi komplikovaných jednání, k němuž byla bezpečnostní komunita čím dále skeptičtější, a gruzínsko-ruským konfliktem v Jižní Osetii. Polský premiér Donald Tusk se původně vyjádřil, že k uzavření jednání pomohla obava Polska z možné intervence Ruska do jeho země. Toto spojení bylo později odmítnuto několika členy jeho kabinetu. Za pravděpodobné vysvětlení lze tak považovat využití jihoosetského konfliktu Tuskem k překrytí předchozí neúspěšné snahy o získání výše uvedených finančních kompenzací od Spojených států.
- ²⁹ Je zajímavé, že se polská vláda i v minulosti uchýlila k tvrdému vyžadování kompenzací. Například v případě odsunu sovětských vojsk z polského území (zejména oblast Legnice) během roku 1992 se Polsko dostalo do zásadního rozporu s Ruskem. Spor se rozhodl kolem polského požadavku o mediálně blíže nespecifikovanou, ale – řečeno slovy tehdejšího polského vyjednávače – obrovskou kompenzační sumu (Engelberg, 1992). S uvědoměním si nebezpečí příliš velkého zobecnění a s ohledem na odlišnost tématu a časového období byl i v oblasti odsunu sovětských/ruských vojsk polský vládní postoj diametrálně jiný než český. Z obou případů lze vysledovat určité opakující se znaky na obou stranách.
- ³⁰ Ačkoli jsou termíny geopolitický a geostrategický úzce propojené, nejsou totožné. Z existujícího množství definic je nejvýstižnější konceptuální rozdíl učiněn americkým bezpečnostním expertem Zbigniewem Brzezinskim (Brzezinski, 1986, s. XIV). Ten adjektivum geopolitický vymezuje jako odraz kombinace geografických a politických faktorů, určujících povahu daného státu či regionu. Do adjektiva geostrategický jsou navíc zahrnuty i faktory strategické, tedy důkladné a plánované použití prostředků k dosažení hlavního cíle vojenského významu. Adjektivum geostrategický tak spojuje strategické a geopolitické pohnutky. Právě na základě tohoto rozdílu lze tvrdit, že zatímco americké myšlení o třetím pilíři je povahy geostrategické, ruské myšlení o něm, stejně jako nepřímý a nezáměrný dopad třetího pilíře na přeskupení mezinárodní pozice České republiky a Polska jsou povahy geopolitické. Budoucí význam třetího pilíře pro Českou republiku a pro Polsko – zejména v souvislosti s deklarovanými hrozbami – bude geostrategický.
- ³¹ Vlačnost ruského postoje k americkému oznámení úmyslu odstoupit od Smlouvy ABM je zřetelně vidět z následující americké reakce na něj: „USA vítají prohlášení prezidenta Putina. Souhlasíme s prezidentem Puti-

- nem, že rozhodnutí učiněné prezidentem USA [to jest odstoupení od Smlouvy ABM – poznámka autora] nepředstavuje pro Ruskou federaci žádnou hrozbu.“ (Response to Russian Statement..., 2001.)
- ³² V případě Velké Británie je méně známa skutečnost, že tamější vláda souhlasila již v roce 1997 s umístěním evropské základny pro americký geostacionární satelitní infračervený systém. Jeho funkcí je vesmírná detekce balistických střel (Space-based Infra-red System – SBIRS) a systém je umístěn v prostoru Menwith Hill u Harrogate.
- ³³ Rozdíl v reakci ruské vlády na modernizaci amerických prvků v Dánsku a ve Velké Británii v porovnání s reakcí na prvky v České republice a v Polsku byl na mou otázku „vysvětlen“ profesorem Barabanovem z Moskevského státního institutu mezinárodních vztahů (MGIMO) během kulatého stolu v Praze dne 22. 5. 2008. Barabanov odkázal na „ruskou tradici supervelmoci, která vysvětluje geopolitické myšlení Ruska spočívající na výstražné signalizaci (red lights) kolem hranic naší země [tedy Ruska – poznámka autora]. Co je v pořádku pro Dánsko a pro Velkou Británii, není v pořádku pro Českou republiku a pro Polsko. Tento rozdíl nezmiňuje ani v budoucnosti.“
- ³⁴ Činitelé, s nimiž jsem hovořil, si přejí zůstat v anonymitě. Podrobnosti ohledně vzorku jsou stejné jako v předchozím případě.
- ³⁵ V této souvislosti nelze souhlasit s Newnhamovým (Newnham, 2008, s. 183) tvrzením, že postkomunistické členy NATO je možné ve vztahu k USA (specificky v jejich účasti ve válce v Iráku) označit za „koalici týraných a podplacených“. Takové tvrzení ignoruje geostrategický kontext a do analýzy nezahrnuje bezpečnostní a politické zisky ani pozici, kterou tyto země získaly spoluprací s USA a s NATO. Tento závěr se netýká jen války v Iráku, ale i účasti na projektu protiraketové obrany.
- ³⁶ Popisná chronologie kroků NATO v oblasti protiraketové obrany není cílem této stati. Pro takový přehled srovnej internetový portál Stálé delegace ČR při NATO, mapující období 1999–2008: <http://www.mzv.cz/www/default.asp?id=47021&ido=19993&idj=1&amb=121&ParentIDO=> (přístup: 18. 8. 2008).
- ³⁷ Tento postoj je zřetelně vidět například v diplomatické nótě MZV ČR č. 33 z roku 2007. V ní ministerstvo sděluje Spojeným státům americkým, že „Česká republika bude usilovat o to, aby radar byl v budoucnosti začleněn do architektury vznikajícího aliančního systému protiraketové obrany, a v tomto smyslu bude jednat s USA“ (Diplomatická nota č. 33, 2007, s. 1).
- ³⁸ Jak poznamenal ve svém vystoupení v rámci konference Transatlantické společnosti a bezpečnostní výzvy ve 21. století, pořádané na MZV ČR dne 29. 4. 2008, náměstek generálního tajemníka pro obrannou politiku a plánování NATO Jiří Šedivý, o samotný výraz recognise se v zákulisí bukureštského summitu vedla dlouhá jednání. Důvodem byla skutečnost, že řadě zemí skeptických k projektu (Německo, ale na poslední chvíli i například Slovensko) připadal výraz příliš silný a zavazující.
- ³⁹ K prosazení tohoto výrazu a dalších vyjádření o projektu do závěrečné deklarace přispěla i česká vláda a diplomacie. Informace z výše uvedených rozhovorů naznačují, že k zajištění došlo mimo jiné i vzájemnými ústupky mezi SRN a Českou republikou. Konkrétně šlo o výměnu ustoupení SRN v otázce opozice k projektu za polevení České republiky v horlivé podpoře vstupu Gruzie a Ukrajiny do NATO. Tomuto kompromisu pak v obou tématech nasvědčuje i text závěrečné deklarace.
- ⁴⁰ Za zdůraznění skutečnosti, že jde o politickou dimenzi hodnocení hrozeb, děkuji nejmenovanému zdroji z MZV ČR. Podle tohoto zdroje obeznameného s vojenskými zprávami NATO členské státy této organizace již dříve učinily kroky ke společnému hodnocení hrozeb na vojenské úrovni. To však nebránilo například současné německé vládě politicky vystupovat v rozporu s těmito společnými závěry. Proto je Bukureštská deklarace NATO důležitým politickým prohlášením.
- ⁴¹ Nejmenovaný výsoco postavený státní úředník z MZV ČR mi v rámci výše uvedené sady rozhovorů potvrdil, že Gatesovo faux pas mělo praktický dopad na další komunikaci mezi Českou republikou a USA. Američtí vyjednávači údajně od této události vždy před a po bilaterálních jednáních s Ruskem informují českou vládu o programu a výsledcích těchto jednání. Na mou otázku, zdali česká vláda využila možnosti ovlivnění těchto jednání, byla odpověď záporná.
- ⁴² Totéž nelze říci o americkém strategickém diskurzu (srovnej Moltz, 2001, s. 34–35). V případě České republiky nezávislý strategický diskurz o protiraketové obraně prakticky neexistuje.
- ⁴³ Operačního stavu DF-5 bylo dosaženo v roce 1981 a Čína má zhruba dvacet těchto střel. Pokud se týká DF-4, operačního stavu bylo dosaženo v roce 1980 a jejich počet je také asi dvacet. Jelikož jde o střely s tekutým palivem, nemohou být v silách udržovány ve stupni nejvyšší pohotovosti. Normálně jsou udržovány bez paliva a jaderné hlavice jsou uskladněny odděleně. Proces natankování a instalace hlavice trvá dvě až čtyři hodiny (Natural Resources Defense Council, 2006; Godwin, 2002).
- ⁴⁴ Takový vývoj nelze vyloučit již jen v souvislosti s tím, že plánované počty protibalistických střel GBI umístěných na území USA (základna Fort Greely na Aljašce a Vandenbergova základna v Kalifornii, tedy první a druhý pilíř NMD) dosáhnou do roku 2013 počtu čtyřiačtyřiceti, což představuje eliminaci čínského jaderného odstrašujícího prostředku namířeného přímo proti Spojeným státům.
- ⁴⁵ Radar má při současném testování a před převozem do České republiky zhruba 17 000 T/R modulů, což mu umožňuje paralelně sledovat zhruba deset letících objektů. Technické maximum radaru je 300 000 modulů, což umožňuje sledovat stovky takových objektů (Pullinger – Gasparini – Neunck – Pasco, 2007, s. 14; Postol – Lewis, 2007). Podle nejmenovaného představitele MZV ČR plánuje USA po převozu radaru do České republiky a po jeho instalaci zvýšit počet modulů na 65 000. To by radaru podle výše uvedené analýzy umožňovalo sledovat asi 35 paralelně letících objektů.

- ⁴⁶ Za ukázkou neochoty amerických činitelů hovořit o vesmírných prvcích protiraketové obrany lze považovat prezentaci ředitele americké Missile Defense Agency generála Henryho Oberinga na MZV ČR ze 16. 1. 2008. Ačkoli tyto vesmírné systémy nejsou systémy zbraňovými, nýbrž podpůrnými (tzv. „oči a uši“), Obering se během své prezentace vyhnul jakékoli zmínce o existenci těchto systémů. To přesto, že se jinak věnoval podrobnému popisu ostatních prvků architektury i jejímu celkovému fungování. Na Oberingových (Obering, 2008) grafických schématech z prezentace, které mám k dispozici, jsou tyto dva systémy jediné, které nejsou vůbec popsány, ač jsou v těchto schématech architektury zaneseny.
- ⁴⁷ Ačkoli termín militarizace vesmíru (militarization of space) bývá někdy ztotožňován s vyzbrojováním vesmíru (weaponisation of space), tyto termíny nejsou v principu zaměnitelné. Zatímco první odkazuje k přítomnosti zbraňových systémů k vlastní obraně (před balistickými střelami a podobně), druhý implikuje umístování útočných zbraní do vesmíru (za tento bod děkuji Robertu Pfaltzgraffovi, 2008). Je zřejmé, že v praxi bude tento rozdíl menší a problematičtější než v principu, protože například řada zbraňových systémů primárně zaměřených na obranu bude mít sekundárně i útočné schopnosti (preemptivní útok na nepřátelský satelit a další). Vzhledem k prostorovým omezením nebude tato studie analyzovat propojení diskutovaného tématu se Smlouvou o vesmíru (Outer Space Treaty) z roku 1967.
- ⁴⁸ K diskuzi o zavádějícím označení skupiny za „nezávislou“ v souvislosti s jejím financováním a myšlenkovým napojením na jestřábí proud konzervativního myšlení (Department of Defense and Strategic Studies, Missouri State University, odkud pochází mimo jiné Van Cleave, Payne, Crouch, Hadley a další; či Heritage Foundation) srovnej například Hitchens, 2007.
- ⁴⁹ Představa o hlavním zdroji nebezpečí pro USA je zjevná i z kvantitativní obsahové analýzy zprávy. Zatímco výrazy Írán a íránský se vyskytují 75krát a výrazy Severní Korea a severokorejský 58krát, v případě výrazů Čína, čínský a Tchaj-wan je počet více než trojnásobný, respektive čtyřnásobný, konkrétně 231krát.
- ⁵⁰ Zajímavý pohled na tuto oblast nabízí rozpočtová politika současného amerického Kongresu. Zajímavé jsou především rozložené finanční částky. Ty ukazují, jakým způsobem smýšlí demokratičtější Kongres o prezidentské rozpočtové návrhu, týkající se protiraketové obrany pro fiskální rok 2008. Taková analýza odhalí dva trendy: 1) Rozdíl mezi demokratičtější republikány nespočívá v rovině protiraketový systém ne versus ano. Obě strany protiraketovou obranu totiž jednoznačně podporují. Za důkaz lze považovat skutečnost, že v souhrnné finanční částce demokratičtější Kongres projekt protiraketové obrany dokonce navýšil oproti prezidentskému návrhu. 2) Právě rozložené sumy pro jednotlivé programy v rámci tohoto systému ukáží, že mezi oběma stranami panuje shoda prakticky ve všech prvcích architektury. Navýšení se dočkaly zejména programy pozemních systémů ochrany bojiště PAC-3 a THAAD a námořního systému Aegis se střelami SM-3. Jediným, avšak výrazným místem nesouhlasu mezi stranami je právě oblast vesmírných prvků. Program vývoje a výroby vesmírných senzorů (STSS) se tak snížil zhruba o šestinu požadované částky (331,5 miliónu USD) a hlavně došlo k celkovému zrušení žádosti o financování zkušebních programů, týkajících se vesmírných obran (United States Congress, 2007). Znovu se ukazuje (viz dřívější rozdíl mezi Bushem starším a Clintonem), že demokraté ideologicky – na rozdíl od republikánů – odmítají zbraňové prvky protiraketové architektury ve vesmíru.
- ⁵¹ Právě v té souvislosti je nezbytné interpretovat společný rusko-čínský návrh ze dne 13. 2. 2008. Ten se týká zákazu zbraní ve vesmíru, zákazu hrozeb a faktického použití síly vůči vesmírným objektům (Draft Text on the Placement of Weapons...., 2008). USA tento i dřívější podobné návrhy odmítly z důvodu obav, že se jedná o tzv. právní vedení války (legal warfare). Za její cíl bývá považována snaha snížit technologický náskok USA (U.S. National Space Policy, 2006). Dříve uvedené dokumenty, týkající se čínského vojenského vesmírného programu, naznačují, že tato představa není neopodstatněná. Čína má totiž ve vesmíru podobné cíle jako USA. Navíc, čínský úspěšný test v podobě sestřelení vlastního skomírajícího satelitu z 11. 1. 2007 a následující americkou reakcí z 21. 2. 2008 v podobě sestřelení vlastní družice s toxickým palivem sestupující do atmosféry nad Tichým oceánem lze interpretovat jako propojené symbolické signály v této oblasti.

Literatura

- Andrews, David M. (2005): *The Atlantic Alliance Under Stress: US-European Relations after Iraq*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Announcement of Withdrawal from ABM Treaty (2001). Statement by the Press Secretary, Office of the Press Secretary, White House, Washington, D.C., December 13, 2001, <http://www.dod.mil/acq/acic/treaties/abm/ABMwithdrawal.htm> (přístup: 22. 5. 2008).
- Archer, Clive (2003): *Greenland, US Bases and Missile Defence: New Two-level Negotiations? Cooperation and Conflict*, Vol. 38 (2003), No. 2, s. 125–147.
- Baines, Philip J. (2003): *Prospects for 'Non-Offensive' Defenses in Space*. Occasional Paper, No. 12, Monterey: Monterey Institute of International Studies – University of Southampton, 2003, s. 31–48.
- Barabanov, Oleg (2008), osobní diskuze s autorem během kulatého stolu *Current EU-Russian relations: Which way ahead?* Praha, 22. 5. 2008.
- Bellamy, Ian (1983): *Antiballistic Missile Defence in the 1980s*. London: Routledge, 1983.
- Bialos, Jeffrey P. – Koehl, Stuart L. (2004): *Getting to "Yes" on Missile Defense: The Need to Rebalance U.S. Priorities and the Prospects of Transatlantic Cooperation*. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, Johns Hopkins University, 2004.

- Boutwell, Jeffrey – Long, Franklin A. (1985): *The SDI U.S. Security*. Daedalus, Vol. 114 (1985), No. 3, s. 315–329.
- Bose, Meena (1998): *Shaping and Signalling Presidential Policy: The National Security Decision Making of Eisenhower and Kennedy*. Austin, TX: Texas University Press, 1998.
- Brams, Steven J. – Kilgour, Marc D. (1988): *Deterrence versus Defense: A Game-Theoretic Model of Star Wars*. *International Studies Quarterly*, No. 32 (1988), s. 3–28.
- Brzezinski, Zbigniew (1986): *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S.-Soviet Contest*. Boston: The Atlantic Monthly Press, 1986.
- Bucharest Summit Declaration (2008). Press Releases North Atlantic Treaty Organization, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008, <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html> (přístup: 19. 5. 2008).
- Bunday, McGeorge et al. (1984/1985): *The President's Choice: Star Wars or Arms Control*. *Foreign Affairs*, Vol. 63 (1984/1985), No. 2, s. 264–278.
- Burrows, William E. (1984): *Ballistic Missile Defense: The Illusion of Security*. *Foreign Affairs*, Vol. 62 (1984), No. 4, s. 843–856.
- Bush, George W. (2002 a): *National Security Presidential Directive/NSPD-23*. Washington, D.C.: The White House, December 2002.
- Bush, George W. (2002 b): *The National Security Strategy of the United States of America*. Washington, D.C.: The White House, September 2002.
- Butler, Jeffrey T. (2007): *The Influence of Politics, Technology, and Asia on the Future of US Missile Defense*. Walker Paper, No. 7. Maxwell Air Force Base, AL: Air University Press, 2007.
- Carpenter, Ted G. – Innocent, Malou (2007/2008): *The Iraq War and Iranian Power*. *Survival*, Vol. 49 (2007/2008), No. 4, s. 67–82.
- Cimbala, Stehen J. (1998): *The Past and Future of Nuclear Deterrence*. New York: Praeger Publisher, 1998.
- Clawson, Patrick (2006): *Proliferation in the Middle East: Who Is Next after Iran?* In: Sokolsky, Henry (ed.): *Taming the Next Set of Strategic Weapons Threats*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2006, s. 27–40.
- Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States (1998): *The Final Report*. Pursuant to Public Law 201 104th Congress, July 15, 1998, <http://www.fas.org/irp/threat/missile/rumsfeld/index.html> (přístup: 19. 5. 2008).
- Daalder, Ivo H. – Goldgeier, James M. – Lindsay, James M. (2001): *Deploying NMD: Not Whether, But How*. *Survival*, Vol. 42 (2001), No. 1, s. 6–28.
- Daalder, Ivo H. – Makins, Christopher (2001): *Towards a Transatlantic Consensus on Missile Defense*. *Survival*, Vol. 43 (2001), No. 3, s. 61–66.
- Danilovic, Vesna (2001): *The Sources of Threat Credibility*. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 45 (2001), No. 3, s. 341–369.
- DCI National Intelligence Estimate (1995): *Emerging Missile Threats to North America During the Next 15 Years*. President's Summary, PS/NIE 95-19, November 1995, <http://www.fas.org/spp/starwars/offdocs/nie9519.htm> (přístup: 22. 5. 2008).
- Delgado, Roberto L. (2005): *What Should Be the United States Policy Towards Ballistic Missile Defense for Northeast Asia?* USAWC Strategy Research Project. Carlisle, PA: U.S. Army War College, 2005.
- Denoon, David B. H. (1995): *Ballistic Missile Defense in the Post-Cold War Era*. Boulder, CO: Westview, 1995.
- Dingli, Shen (2002): *A Chinese Perspective on National Missile Defense*. In: Cotta-Ramusino, Paolo – Martellini, Maurizio (eds.): *Missile Threats and Ballistic Missile Defense: Technology, Strategic Stability and Impact on Global Security*. Villa Olmo: Landau Network – Centro Volta, 2002, s. 217–224.
- *Diplomatická nota č. 33 (2007)*, adresovaná Velvyslanectví Spojených států amerických, V14306/2007-OBP. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2007.
- *Dohoda mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení radarové stanice protiraketové obrany Spojených států v České republice*, 8. července 2008, http://www.aic.cz/cms/Smlouva_CZ.pdf (přístup: 17. 8. 2008).
- *Draft Text on the Placement of Weapons in Outer Space Submitted by Russia and China*, 13 February 2008. Russian and Chinese Ministries of Foreign Affairs. The Acronyme Institute, 2008, <http://www.acronym.org.uk/docs/0802/doc11.htm> (přístup: 22. 5. 2008).
- Engelberg, Stephen (1992): *Leave, But Pay Us, Poles Tell Russia*. *The New York Times*, February 23, 1992.
- Fairbanks, Charles H. (2004): *MAD and U.S. Strategy*. In: Sokolski, Henry D. (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2004, s. 137–148.
- Finkelstein, David M. (2006): *China's National Defense in 2006 – Roundtable Report on the Country's Defense White Paper*. Alexandria, VA: Centre for Strategic Studies (Project Asia), 2006.
- Finkelstein, David M. (2001): *National Missile Defense and China's Current Security Perceptions*. Report 42, the Stimson/CAN NMD-China Project, 2001.
- Fitzpatrick, Mark (2006 a): *Assessing Iran's Nuclear Programme*. *Survival*, Vol. 48 (2006) No. 3, s. 5–26.
- Fitzpatrick, Mark (2007): *Can Iran's Nuclear Capability Be Kept Latent?* *Survival*, Vol. 49 (2007), No. 1, s. 33–58.

- Fitzpatrick, Mark (2006 b): Iran and North Korea: The Proliferation Nexus. *Survival*, Vol. 48 (2006), No. 1, s. 61–80.
- Freedman, Lawrence (1989): *The Evolution of Nuclear Strategy*. Basingstoke: Macmillan/IISS, 1989.
- Freedman, Lawrence (1998): *The Revolution in Strategic Affairs*. Adelphi Paper, No. 318. London – Oxford: Oxford University Press – International Institute for Strategic Studies, 1998.
- Freedman, Lawrence (2006): *The Transformation of Strategic Affairs*. Adelphi Paper, No. 379. London – Oxford: Oxford University Press – International Institute for Strategic Studies, 2006.
- GAO-07-406SP (2007), Government Accountability Office of the United States: *Defense Acquisition: Assessments of Selected Weapons Programs*, Report to Congressional Committees, 2007.
- Garrett, Banning N. – Glaser, Bonnie S. (1995/1996): Chinese Perspectives on Nuclear Arms Control. *International Security*, Vol. 20 (Winter 1995/1996), No. 3, s. 43–78.
- Gera, Vanessa et al. (2008): U.S., Poland Agree to Anti-Missile Defence Deal. Associated Press (August 15, 2008), http://hosted.ap.org/dynamic/stories/P/POLAND_US_MISSILE_DEFENSE?SITE=NYONE&SECTION=HOME&TEMPLATE=DEFAULT (přístup: 18. 8. 2008).
- Gerson, Michael – Bojar, Jacob (2007): *The Future of U.S. Deterrence: Constructing Effective Strategies to deter States and Non-State Actors*. Alexandria, VA: Centre for Naval Analyses Conference Report, 2007.
- Gipson, Issac G. (2007): *The Effectiveness of the U.S. Missile Defense Capabilities as a Deterrent to the North Korean Missile Threat*, Master's Thesis. Monterey, CA: Naval Postgraduate School, 2007.
- Glaser, Charles L. – Fetter, Steve (2002): Correspondence: The Authors Reply. *International Security*, Vol. 26 (2002), No. 4, s. 196–201.
- Glaser, Charles L. – Fetter, Steve (2001): National Missile Defense and the Future of U.S. Nuclear Weapons Policy. *International Security*, Vol. 26 (2001), No. 1, s. 40–92.
- Godwin, Paul H. (2002): *Potential Chinese Responses to US Ballistic Missile Defense*. Report 43, the Stimson/CAN NMD-China Project, 2002.
- Gordon, Philip H. (2001): Bush, Missile defense and the Atlantic Alliance. *Survival*, Vol. 43 (2001), No. 1, s. 17–36.
- Gormley, Dennis M. (2006): Securing Nuclear Obsolescence. *Survival*, Vol. 48 (2006), No. 3, s. 127–148.
- Grand, Camille (2001): *Ballistic Missile Threat, Missile Defences, Deterrence, and Strategic Stability. International Perspectives on Missile Proliferation and Defenses*. Occasional Paper, No. 5. Monterey: Monterey Institute of International Studies – University of Southampton, 2001, s. 5–11.
- Gray, Colin S. (2003): *Maintaining Effective Deterrence*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2003.
- Gruselle, Bruno (2007): *The Final Frontier: Missile defense in Space?* Disarmament Forum (UNIDIR), No. 1 (2007), s. 53–57.
- Guthe, Kurt (2002): *The Nuclear Posture Review: How Is the “New Triad” New?* Washington, D.C.: Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2002.
- Hadley, Stephen (2000): A Call to Deploy. *Washington Quarterly*, Vol. 23 (2000), No. 3, s. 95–108.
- Harvey, Brian (2003): *China's Space Program: Emerging Competitor or Potential Partner?* Occasional Paper, No. 12. Monterey: Monterey Institute of International Studies – University of Southampton, 2003, s. 49–55.
- Heurlin, Bertel (2004): *Missile Defense in the United States*. DIIS Working Paper, No. 27 (2004). Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2004.
- Hildreth, Steven A. (2007): *Ballistic Missile Defense: Historical Overview*. Congressional Research Service Report for Congress, July 9, 2007.
- Hitchens, Theresa (2007): *Return of the Star Warriors*. *Bulletin of the Atomic Scientists*, January/February 2007, s. 76–78.
- Holm, Hans-Henrik (1986): *Star Wars*. *Journal of Peace Research*, Vol. 23 (1986), No. 1, s. 1–8.
- Howlett, Darryl (2001): *New Concepts of Deterrence. International Perspectives on Missile Proliferation and Defenses*. Occasional Paper, No. 5. Monterey: Monterey Institute of International Studies – University of Southampton, 2001, s. 17–23.
- Huth, Paul K. (1988): *Extended Deterrence and the Prevention of War*. New Haven: Yale University Press, 1988.
- Huth, Paul K. – Russett, Bruce (1988): *Deterrence Failure and Crisis Escalation*. *International Studies Quarterly*, Vol. 32 (1988), No. 1, s. 29–45.
- Cheng, Dean (ed., 2006): *China's Space Program: Civilian, Commercial and Military Aspects*. A CNA Conference Report. Alexandria, VA: Centre for Naval Analysis, 2006.
- Chun, Clayton K. (2003): *Striking Out to Space: Technical Challenges to the Deployment of ASAT Weapons*. Occasional Paper, No. 12. Monterey: Monterey Institute of International Studies – University of Southampton, 2003, s. 24–30.
- Jervis, Robert (1978): *Cooperation under the Security Dilemma*. *World Politics*, Vol. 30 (1978), No. 2, s. 167–214.
- Jervis, Robert (1976): *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton, NY: Princeton University Press, 1976.
- Jingmei, Tian (2003): *The Bush Administration's Nuclear Strategy and Its Implications for China's Security*. CISAC Working Paper. Stanford, CA: Stanford University, 2003.

- Johnson, Rebecca E. (2007): Weaponization of Space and Threats to European Space Assets Supporting ESDP. Presentation to Committee on Foreign Affairs Subcommittee on Security and Defence Public Hearing on the Contribution of Space to ESDP, ASP, European Parliament, May 2, 2007.
- Johnston, Alastair I. (1995/1996): China's New 'Old Thinking': The Concept of Limited Deterrence. *International Security*, Vol. 20 (1995/1996), No. 3, s. 5–42.
- Kaye, Dalia D. – Wehrey, Frederic M. (2007): A Nuclear Iran: The Reaction of Neighbours. *Survival*, Vol. 49 (2007), No. 2, s. 111–128.
- Keck, Margaret E. – Sikkink, Kathryn (1998): *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca: Cornell University Press, 1998.
- Keller, Bill (2001): Missile Defence: The Untold Story. *New York Times*, 29 December 2001, s. 29.
- Kokoshin, Andrei A. (1998): *Soviet Strategic Thought, 1917–91*. Cambridge, MA: MIT Press, 1998.
- Kramer, Peter (1999): Star Wars. *History Today*, Vol. 49 (1999), No. 3, s. 41–47.
- Krauthammer, Charles (2001): Dense on Missile Defense. *Washington Post*, 11. 5. 2001.
- Krepon, Michael (2001): Moving Away from MAD. *Survival*, Vol. 43 (2001), No. 2, s. 81–95.
- Kristensen, Kristian S. (2005): Negotiating Base Rights for Missile Defence: The Case of Thule Air Base in Greenland. In: Heurlin, Bertel – Rynning, Sten (eds.): *Missile Defence: International, Regional and National Implications*. London – New York: Routledge, 2005, s. 183–208.
- Li, Bin (2001): The Effects of U.S. NMD on Chinese Strategy. *Jane's Intelligence Review*, March 7, 2001.
- Lowry, Richard (2001): Deterrence, but Updated: Where Missile Defense in – Crucially. *National Interest*, No. 53 (August 6, 2001), s. 31–32.
- McCullough, Colin (2008): US to Argue Missile Defense in Moscow. *Net News Publisher*, March 16, 2008, <http://www.netnewspublisher.com/us-to-argue-missile-defense-in-moscow/> (přístup: 19. 5. 2008).
- McDonough, David S. (2006): Nuclear Superiority: The 'New Triad' and the Evolution of Nuclear Strategy. *Adelphi Paper*, No. 383. London: International Institute for Strategic Studies, 2006.
- McVadon, Erik A. (2002): Chinese Reactions to New U.S. Initiatives on Missile Defense. In: Scobell, Andrew – Wortzel, Larry M. (eds.): *China's Growing Military Power: Perspectives on Security, Ballistic Missiles, and Conventional Capabilities*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2002, s. 169–198.
- Miller, Steven E. (2001): The Flawed Case for Missile Defence. *Survival*, Vol. 43 (2001), No. 3, s. 95–109.
- Møller, Bjørn (2005): *Asian Ballistic Missiles and Weapons of Mass Destruction: The Impact of Missile Defences*. DIIS Working Paper, No. 1. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2005.
- Moltz, James Clay (2001): Forecasting the Strategic-Military Implications of NMD Deployment. *Occasional Paper*, No. 5. Monterey: Monterey Institute of International Studies – University of Southampton, 2001, s. 33–41.
- Morgan, Patrick M. (2003): *Deterrence Now*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Mulvenon, James (2002): *Missile Defenses and the Taiwan Scenario*. Report 44, the Stimson/CAN NMD-China Project, 2002.
- Natural Resources Defense Council (NRDC), (2006): Nuclear Notebook: Chinese nuclear forces, 2006. *Bulletin of Atomic Scientists*, May/June 2006, s. 60–63, <http://thebulletin.metapress.com/content/1w035m8u644p864u/fulltext.pdf> (přístup: 22. 5. 2008).
- Newnham, Randall (2008): Coalition of the Bribe and Bullied? U.S. Economic Linkage and the Iraq War Coalition. *International Studies Quarterly*, Vol. 9 (2008), No. 2, s. 183–200.
- Nguyen, Hung P. (1989): *A Potential Soviet Compromise on Ballistic Missile Defense*. Research Memorandum 89-288. Virginia: Center for Naval Analyses, 1989.
- Obering, Henry (2008): *Missile Defense Program Overview for Czech Ballistic Missile Defense Seminar*. Osobní prezentace na semináři Czech Republic: US BMD Industry, Research and Business Seminar, pořádaném českým Ministerstvem zahraničních věcí ve dnech 16.–17. ledna 2008.
- Ozawa, Toshio (2001): *Regional Perspectives: Northeast Asia*. *International Perspectives on Missile Proliferation and Defences*. Occasional Paper, No. 5. Monterey: Monterey Institute of International Studies – University of Southampton, 2001, s. 71–75.
- Parrington, Alan J. (1997): Mutual Assured Destruction Revisited. *Airpower Journal*, Winter 1997, <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/apj97/win97/parrin.html> (přístup: 22. 5. 2008).
- Payne, Keith B. (1996): *Deterrence in the Second Nuclear Age*. Lexington: University Press of Kentucky, 1996.
- Payne, Keith B. (2000): The Case for national Missile Defense. *Orbis*, Vol. 44 (2000), No. 2, s. 187–196.
- Payne, Keith B. et al. (2001): *Rationale and Requirements for U.S. Nuclear Forces and Arms Control*. Executive Report, No. 1. Fairfax, VA: National Institute for Public Policy, 2001.
- Pfaltzgraff, Robert L. (2008), osobní rozhovor s autorem, Praha, 6. 5. 2008.
- Pfaltzgraff, Robert L. – Van Cleave, William R. et al. (2007): *The Report of the Independent Working Group on Missile Defense, the Space Relationship, and the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: The Institute for Foreign Policy Analysis, Inc, 2007.
- Pikayev, Alexander (2007): *Russia and Missile Defences*. European Security Forum Working Paper, No. 27. Brussels: CEPS, 2007, s. 19–26.
- Pollpeter, Kevin (2008): *Building for the Future: China's Progress in Space Technology During the Tenth 5-Year Plan and the U.S. Response*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2008.

- Postol, Theodore A. – Lewis, George N. (2007): Proposed U.S. Missile Defense in Europe: Technological Issues Relevant to Policy. Presentation at the Capitol Hill. Washington, D.C.: Center for Science, Technology and Security Policy, American Association for the Advancement of Science, August 27, 2007.
- Powell, Robert (1990): Nuclear Deterrence Theory. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1990.
- Powell, Robert (2003): Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation, and National Missile Defense. *International Security*, No. 27 (2003), s. 86–118.
- Price, Richard – Tannenwald, Nina (1996): Norms and Deterrence: The Nuclear and Chemical Weapons Taboos'. In: Katzenstein, Peter J. (ed.): *The Culture of National Security*. New York, NY: Columbia University Press, 1996, s. 114–152.
- Proposed U.S. Missile Defense Assets in Europe (2007). Missile Defense Agency, 2007, <http://www.mda.mil/mdaLink/pdf/euroassets.pdf> (přístup: 22. 5. 2008).
- Protiraketová obrana v oficiálních dokumentech přijatých politickými představiteli členských států NATO od roku 1999 (2008). Stálá delegace České republiky při NATO, 2008, <http://www.mzv.cz/www/default.asp?id=47021&ido=19993&idj=1&amb=121&ParentIDO=> (přístup: 22. 5. 2008).
- Průběh jednání mezi ČR a USA (2008). Protiraketová obrana, 22. 5. 2008, http://www.protiraketovaobrana.cz/obrana.asp?y=obrana/zapojeni_chronologie.htm&param=2 (přístup: 22. 5. 2008).
- Pullinger, Stephen – Gasparini, Giovanni – Neunck, Götz – Pasco, Xavier (2007): Missile Defence and European Security. An Expert Report Prepared for the European Parliament's Subcommittee on Security and Defence. Brussels, November 2007.
- Quackenbush, Stehen L. (2006): National Missile Defense and Deterrence. *Political Research Quarterly*, Vol. 59 (2006), No. 4, s. 533–541.
- Reiss, Mitchell B. (2006–2007): A Nuclear-armed North Korea: Accepting the 'Unacceptable'? *Survival*, Vol. 48 (2006–2007), No. 4, s. 97–110.
- Response to Russian Statement on U.S. ABM Treaty Withdrawal (2001). Statement by the Press Secretary, December 13, 2001. Office of the Press Secretary, White House, Washington, D.C., <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/12/20011213-8.html> (přístup: 22. 5. 2008).
- Rivkin, David B., Jr. (1987): SDI: Strategic Reality or Never-Never Land? *Strategic Review*, Vol. 15 (1987), No. 3, s. 43–54.
- Ross, Robert S. (2002): Navigating the Taiwan Strait: Deterrence, Escalation Dominance, and U.S.-China Relations. *International Security*, Vol. 27 (2002), No. 2, s. 48–85.
- Rumsfeld, Donald H. (1998): Executive Summary of the Report to the Commission to Assess the Ballistic Missile Threat to the United States. Presented to the 104th Congress, 15 July 1998. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1998.
- Rumsfeld, Donald H. (2002 a): Missile Defense Program Direction. Secretary of Defense Memorandum, January 2, 2002, Washington, D.C., <http://www.fas.org/ssp/bmd/d20020102mda.pdf> (přístup: 22. 5. 2008).
- Rumsfeld, Donald H. (2002 b): Nuclear Posture Review Report. Submitted to Congress on 31 December 2001, 8 January 2002, <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm> (přístup: 19. 5. 2008).
- Sagan, Scott D. (1995): Sagan Responds to Waltz. In: Sagan, Scott D. – Waltz, Kenneth N.: *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*. New York: W. W. Norton, 1995, s. 115–136.
- Sartori, Giovanni (1976): *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis* (Vol. 1). Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- Security & Defence Agenda (2007): What Are NATO's Next Steps on Missile Defence? SDA Roundtable Report, Brussels, March 19, 2007.
- Schelling, Thomas C. (1966): *Arms and Influence*. New Haven, CT: Yale University Press, 1966.
- Schelling, Thomas C. (1960): *The Strategy of Conflict*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.
- Schlesinger, James R. (1985): Rhetoric and Realities in the Star Wars Debate. *International Security*, Vol. 10 (1985), No. 1, s. 3–12.
- Skelly, James M. (2001): Defence, Deterrence and Cultural Lag. *Disarmament Forum* (UNIDIR), No. 1 (2001), s. 31–37.
- Slocombe, Walter (2007): The US-Proposed European Missile Defence: An American Perspective. *European Security Forum Working Paper*, No. 27. Brussels: CEPS, 2007, s. 1–8.
- Snyder, Glen (1961): *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1961.
- Sokolsky, Richard (2001): Imagining European Missile Defence. *Survival*, Vol. 43 (2001), No. 3, s. 111–128.
- Stocker, Jeremy (2004): Britain's Role in U.S. Missile Defense. *Strategic Studies Institute Report*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2004.
- Stokes, Mark A. (2002): Chinese Ballistic Missile Forces in the Age of Missile Global Defense: Challenges and Responses. In: Scobell, Andrew – Wortzel, Larry M. (eds.): *China's Growing Military Power: Perspectives on Security, Ballistic Missiles, and Conventional Capabilities*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2002, s. 107–168.
- Stone, Jeremy (1968): The Case against Missile Defences. *Adelphi Paper*, No. 47. London: International Institute for Strategic Studies, Oxford: OUP, 1968.
- Tannenwald, Nina (2005): Stigmatizing the Bomb: Origins of the Nuclear Taboo. *International Security*, Vol. 29 (2005), No. 4, s. 5–49.

- Tannenwald, Nina (1999): The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-use. *International Organization*, Vol. 53 (1999), No. 3, s. 433–468.
- Taremi, Kamran (2005): Beyond the Axis of Evil: Ballistic Missiles in Iran's Military Thinking. *Security Dialogue*, Vol. 36 (2005), No. 1, s. 93–108.
- Terrill, Andrew (2008): Deterrence, Missile Defense, and Collateral Damage in the Iranian-Israeli Strategic Relationship, Monthly Editorial. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2008.
- Tertrais, Bruno (2004): Destruction Assurée: The Origins and Development of French Nuclear Strategy, 1945–81. In: Sokolski, Henry D. (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2004, s. 51–122.
- Thränert, Oliver (2007): Europe's Need for a Damage-Limitation Option. *European Security Forum*, Working Paper, No. 27. Brussels: CEPS, 2007, s. 9–18.
- Tompkins, Joanne (2003): How U.S. Strategic Policy Is Changing China's Nuclear Plans. *Arms Control Today*, January/February 2003, s. 1–8.
- Traynor, Ian (2007): Putin Hits at US for Triggering Arms Race. *The Guardian Sunday*, February 11, 2007, <http://www.guardian.co.uk/world/2007/feb/11/usa.russia> (přístup: 19. 5. 2008).
- Treaty on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems (ABM Treaty), May 26, 1972, U.S.-U.S.S.R., 23 U.S.T. 3435.
- United States Congress (2007): Missile Defense. 1547 – FY08 Defense Authorization Bill. Washington, D.C., 2007.
- United States Strategic Command (1995): *Essentials of Post-Cold War Deterrence*, 1995, <http://nautilus.org/archives/nukestrat/USA/Advisory/essentials95.PDF> (přístup: 19. 5. 2008).
- Urayama, Kori (2004): China Debates Missile Defense. *Survival*, Vol. 46 (2004), No. 2, s. 123–142.
- U.S. National Space Policy (2006), http://www.globalsecurity.org/space/library/policy/national/us-space-policy_060831.pdf (přístup: 22. 5. 2008).
- U.S.-Russia Strategic Framework Declaration (2008). Fact Sheet. The White House, Office of the Press Secretary, Sochi, Russia, April 6, 2008, http://italy.usembassy.gov/viewer/article.asp?article=/file2008_04/alia/a8040705.htm (přístup: 25. 5. 2008).
- Wilkening, Dean A. (2000): *Ballistic-Missile Defense and Strategic Stability*. Adelphi Paper, No. 334. London – Oxford: Oxford University Press – International Institute for Strategic Studies, 2000.
- Wilkening, Dean A. (1998): *How Much Ballistic Missile Defense is Too Much?* Stanford, CA: Center for International Security and Cooperation, Stanford University, 1998.
- Wilkening, Dean A. (1999): *National Missile Defense and the ABM Treaty*. In: Koybaeva, Taira (ed.): *Strategic Stability and U.S.-Russian Relations*. Stanford, CA: Center for International Security and Cooperation, Stanford University, 1999, s. 55–66.
- Wilkening, Dean A. – Watman, Kenneth (1995): *Nuclear Deterrence in a Regional Context. A Report Prepared for the U.S. Army and U.S. Air Force*. Santa Monica, CA: RAND, 1995.
- Yost, David S. (1982): *Ballistic Missile Defense and the Atlantic Alliance*. *International Security*, Vol. 7 (1982), No. 2, s. 143–174.
- Yost, David S. (2005): *France's Evolving Nuclear Strategy*. *Survival*, Vol. 47 (2005), No. 3, s. 117–146.
- Yost, David S. (2004): *France's Nuclear Deterrence Strategy: Concepts and Operational Implementation*. In: Sokolski, Henry D. (ed.): *Getting MAD: Nuclear Mutual Assured Destruction, Its Origins and Practice*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute of the U.S. Army War College, 2004, s. 197–238.
- Youngs, Tim – Taylor, Claire (2003): *Ballistic Missile Defense*. Research Paper, No. 03/28. London: International Affairs and Defence Section, House of Commons Library, 2003.
- Zagare, Frank C. – Kilgour, Marc D. (2000): *Perfect Deterrence*. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2000.
- Zakaria, Fareed (2001): Don't Oversell Missile Defense. *Newsweek*, May 14, 2001, U.S. Edition, <http://www.fareedzakaria.com/articles/newsweek/051401.html> (přístup: 22. 5. 2008).

Poznámka

Autor stati děkuje třem anonymním recenzentům a šéfredaktorovi Mezinárodních vztahů za podnětné komentáře.